

GROENBEHEERPLAN 2015-2025

Doelmatig beheer van streekeigen groen

GROENBEHEERPLAN 2015-2015

Doelmatig beheer van streekeigen groen

Gemeente Hof van Twente okt. 2015

Colofon

Opdrachtgever:
Gemeente Hof van Twente

Project:
7470.1.2015 Groenbeheerplan

Contactpersoon:
Bas Schuite

Auteurs:
Annet Muller – LiSadvies
I.s.m. Martijn van Duuren ORIE

Versie: Definitief 18-09-2015
Vastgesteld: xx-xx-2015

Datum: 22 september 2015

Voorwoord

Voor u ligt het groenbeheerplan. Hiermee maken we weer een mooie stap als organisatie richting planmatig beheer. Groen zorgt voor een belangrijke bijdrage aan het welbevinden van onze bewoners en een prettige leefomgeving.

In dit Groenbeheerplan staat beschreven hoe we de komende tien jaar omgaan met het groenbeheer binnen onze gemeente. Dit plan is een nadere uitwerking van het 'Groenstructuurplan Hof van Twente 2003' en 'Beheren op Beeldkwaliteit 2013'. In die twee documenten is een lange termijn visie opgenomen met betrekking tot de inrichting en het beheer van groen. Het groenbeheerplan laat zien hoe we het planmatig beheer gaan uitvoeren en organiseren.

Groen speelt een belangrijke rol in onze gemeente. We hebben een grote gemeente met veel (openbaar) groen. Het is één van de elementen die Hof van Twente zo aantrekkelijk maken om in te wonen, te werken én te recreëren. We willen dan ook duurzaam omgaan met dat groen, zodat we er ook in de toekomst van kunnen genieten. Dit groenbeheerplan laat zien hoe we dat gaan doen.

Om de functie van het groen te behouden, voeren we beheermaatregelen uit. In dit Groenbeheerplan zijn die maatregelen vastgelegd in groenpaspoorten. Voor elk groenelement is een beheerpaspoort opgesteld. Er zijn beheerpaspoorten voor bomen, bosplantsoen, beplanting, hagen, gras en accentgroen.

Nu dit Groenbeheerplan is goedgekeurd, worden de paspoorten gebruikt als uitgangspunt voor de uitvoeringsplannen en onderhoudsbestekken. Daarmee ligt er een stevige basis voor duurzaam beheer van het groen in onze mooie gemeente.

Wethouder H.J. Scholten

Inhoud

1	INLEIDING EN DOEL	9
1.1	Inleiding	9
1.2	Doel.....	9
1.3	Reikwijdte	9
1.4	Leeswijzer	10
2	BELANG VAN HET GROEN	11
2.1	Economie	11
2.2	Gezondheid.....	11
2.3	Natuur.....	12
2.4	Educatie	12
2.5	Identiteit en oriëntatie	12
3	BEHEERVISIE	13
3.1	Beheervisie	13
3.2	Speerpunten	13
4	HUIDIGE SITUATIE HOF VAN TWENTE	18
4.1	Wettelijk kader	18
4.2	Gemeentelijke beleids- en uitgangspunten	19
4.3	Areaal gegevens.....	20
4.4	Beheerorganisatie.....	20
4.5	Gebiedsverkenning	21
4.6	Sterkte / zwakte analyse.....	22
5	VAN SPEERPUNT NAAR BEHEREN	23
6	FINANCIEEL KADER	29
6.1	Afbakening.....	29
6.2	Duurzaam planmatig groenbeheer.....	29
6.3	Regulier groenbeheer	30
7	AANDACHTSPUNTEN EN AANBEVELINGEN	32
7.1	Aandachtspunten	32
7.2	Beheeraandachtspunten	32
7.3	Bomen beheer	34
7.4	Flora en fauna	35
7.5	Planmatig beheer	35
7.6	Betrokkenheid van burgers	36
8	MONITORING EN EVALUATIE	37
8.1	Monitoring en evaluatie:	37
8.2	Bijstellen Groenbeheerplan:.....	37
	BIJLAGEN	38

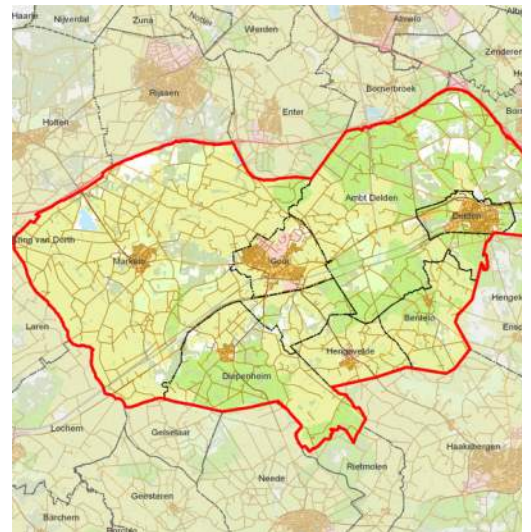

1 INLEIDING EN DOEL

1.1 Inleiding

De gemeente Hof van Twente heeft de zorg voor de kwaliteit en veiligheid van de inrichting van de groene openbare ruimte. Deze groene openbare ruimte speelt een belangrijke rol in de beleving van haar bewoners. Het juiste groen op de juiste plaats met de juiste onderhoudskwaliteit levert een belangrijke bijdrage aan het welbevinden en een prettige leefomgeving. Om deze groene ruimte zo goed mogelijk te blijven ontwikkelen, inrichten, gebruiken en beheren, is het noodzakelijk dat er een groenbeheerplan is. Het groenbeheerplan legt de beheervisie, kaders, functie en beheermaatregelen vast voor het groen. Het plan geeft richting aan zowel de benodigde als gewenste ontwikkelingen van nieuwe gebieden en aan de herinrichting van bestaand gebied in het groen voor de komende tien jaar. Om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen en het eventueel bijstellen van de speerpunten dient het groenbeheerplan na twee jaar te worden geëvalueerd en indien nodig bijgesteld.

Figuur 1.1: Gemeente Hof van Twente

Dit groenbeheerplan is mede tot stand gekomen door inbreng van het Hofpanel¹, natuurverenigingen (IVN, e.d.), vogelwerkgroep, monumentale bomencommissie en diverse verenigingen. De mening van het Hofpanel is via een vragenlijst geïnventariseerd en de resultaten van deze vragenlijst zijn meegenomen en verwerkt.

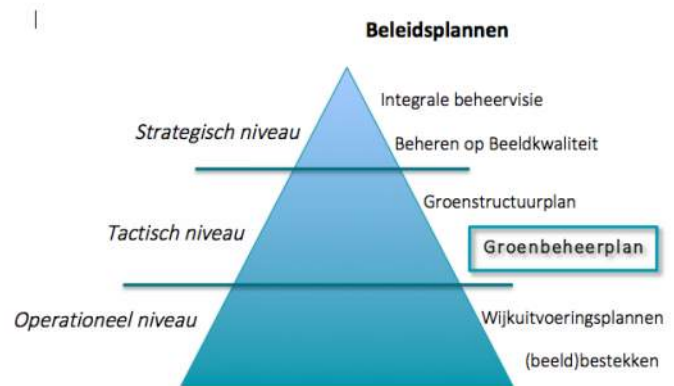
1.2 Doel

Doel

Het Groenbeheerplan biedt handvaten en kaders voor een doelmatig en, planmatig groenbeheer voor het nieuw en bestaand openbaar groen in de gemeente Hof van Twente voor de periode 2015-2025.

1.3 Reikwijdte

Het groenbeheerplan is een nadere uitwerking van het 'Groenstructuurplan Hof van Twente 2003' en het 'Beheren op Beeldkwaliteit 2013'. Het groenbeheerplan maakt deel uit van een bredere planvorming voor de totale openbare ruimte met op strategisch niveau de 'Integrale beheervisie' en 'Beheren op Beeldkwaliteit'. Op tactisch niveau Groenstructuurplan en dit groenbeheerplan. Operationeel niveau wijkuitvoeringsplannen en (beeld)bestekken ten behoeve van de uitvoering. Zie figuur 1.2 voor de reikwijdte van het groenbeheerplan.

Figuur 1.2: Reikwijdte Groenbeheerplan

¹ Digitaal burgerpanel voor alle inwoners en ondernemers van gemeente Hof van Twente
Groenbeheerplan 2015-2025, versie: Definitief
Gemeente Hof van Twente

Dit groenbeheerplan is van toepassing op alle groene beheerelementen (nieuw en bestaand) gelegen binnen de bebouwde kom van de gemeente Hof van Twente. Het Groenbeheerplan is niet van toepassing op het beheer en onderhoud van het groen op de begraafplaats en de sportvelden. Hiervoor gelden andere kaders die in dit groenbeheerplan buiten beschouwing zijn gelaten.

1.4 Leeswijzer

De waarde en belang van het groen wordt beschreven in hoofdstuk 2. De toekomstige en gewenste situatie wordt verwoord in hoofdstuk 3. De huidige situatie in de Hof van Twente wordt in hoofdstuk 4 toegelicht. In hoofdstuk 5 worden de functies en streefbeelden per beheerelement vertaald naar beheermaatregelen met bijhorende beheerkosten die vastgelegd zijn in het financieel kader van hoofdstuk 6. Aandachtspunten en aanbevelingen zijn opgenomen in hoofdstuk 7. Het sturen op de realisatie van beheervisie en speerpunten wordt in hoofdstuk 8 'Monitoren en evaluatie' beschreven.

2 BELANG VAN HET GROEN

Openbaar groen is een wezenlijk onderdeel van de openbare ruimte en is essentieel voor de inwoners van de gemeente Hof van Twente. Meer dan welk ander onderdeel dan ook, bepaalt de aanwezigheid van openbaar groen de sfeer en beleving van deze openbare ruimte. Goed onderhouden groen heeft een positief effect op de gezondheid van mensen, sociale cohesie, ecologische kwaliteit en groen vertegenwoordigt een economische waarde. Aan doelmatig, planmatig beheer en behoud van het groen zit natuurlijk een prijskaartje. Vooral als het economisch wat minder gaat speelt de discussie wat het beheer van groen mag kosten en welke waarde er tegenover staat.

In dit hoofdstuk wordt kort bij dit belang van groen stil gestaan. In bijlage 1 staat het belang van het groen puntsgewijs beschreven.

2.1 Economie

Hof van Twente bezit zowel binnen als buiten de bebouwde kom grote oppervlakten openbaar groen en vele duizenden bomen. Dit groen heeft een economische waarde. Het economisch belang van groen heeft de afgelopen vijf jaar steeds meer aandacht gekregen.

Betere inrichting en beter beheer van openbaar groen hebben directe en indirecte positieve economische effecten op de maatschappij. Economische winst door groen zorgt voor gezondere inwoners, lagere zorgkosten, hogere waarden van vastgoed (WOZ-waarde), lagere energiekosten en een hogere arbeidsproductiviteit.

Voor de Hof van Twente speelt de toeristische economie ook een belangrijke rol. In de gemeente Hof van Twente komen de toeristen juist vanwege de groene omgeving en agrarische activiteiten, in combinatie met wandelen en fietsen. Hierbij spelen aspecten als beleving, emotie en voorzieningen een belangrijke rol en daarmee de aanwezigheid van voldoende kwalitatief groen.

2.2 Gezondheid

Groen in de woonomgeving bevordert de gezondheid, het gevoel van welbevinden, het woonplezier, herstel van stress en mentale vermoeidheid. Uit onderzoek is gebleken dat mensen zich gezonder voelen, minder snel ziek worden (minder ziektekosten en minder verzuimkosten) en minder vaak bij de huisarts komen met angststoornissen en depressies wanneer er meer (straat)groen in de omgeving is.

2.3 Natuur

Groen stelt bewoners in staat om natuuraspecten te beleven. Hiermee wordt een mens-, natuur- en milieuvriendelijke woon- en leefomgeving gecreëerd. Groen biedt vestigingsplaatsen, schuilplaatsen, foerageergebieden en verbindingzones voor de flora en fauna. Bomen(lanen), groenstroken en parken kunnen dienen als leefgebied, als stapsteen voor dieren die trekken of als ecologische verbindingzone.

2.4 Educatie

Ook voor kinderen is het van belang dat er groen aanwezig is in hun leefomgeving. Spelen in een groene omgeving is leerzaam, gezond en maakt kinderen bewust van de natuur. Spelen in een natuurlijke omgeving draagt bij aan de sociaal-emotionele en motorische ontwikkeling van de kinderen. Er wordt steeds minder buiten gespeeld wat direct zijn weerslag heeft op de sociaal-emotionele ontwikkeling van de huidige jeugd. Er is veel vraag naar speel- en spelaanleidingen die het collectief spelen bevorderen.

2.5 Identiteit en oriëntatie

Groen draagt bij aan de identiteit, herkenbaarheid van een wijk of buurt en de mogelijkheid tot oriëntatie in de bebouwde omgeving. De identiteit en de herkenbaarheid van een woonwijk wordt sterk bepaald door de aan- of afwezigheid van openbaar groen. Groen versterkt en ondersteunt ruimtelijke functies, zorgt voor aankleding van de wijk, geeft sfeer aan een buurt, accentueert representatieve plekken, bepaalt het karakter van wegen en straten en verzacht storende elementen.

3 BEHEERVISIE

Kortom groen is belangrijk!! Het geeft de woonomgeving een gezicht, bevordert de leefbaarheid en heeft een positieve invloed op het milieu en de gezondheid. Groen biedt ruimte aan natuur (beleving) en waterberging. Groen geeft de Hof van Twente haar eigen streekarakter!

Het groenbeheerplan richt zich op de toekomst. De onderstaande beheervisie is de grondslag van dit groenbeheerplan. Deze visie wordt vertaald naar concrete speerpunten behorende bij de functie en het streefbeeld per groenelement.

3.1 Beheervisie

De gemeente Hof van Twente streeft naar het herkenbaar maken en instand houden van de streefbeelden en functies van de groenelementen, zodat het een bijdrage levert aan het doelmatig en planmatig beheer van het streekeigen groen van de Hof van Twente.

Doelmatig beheer van streekeigen groen!!

3.2 Speerpunten

Om de bovenstaande beheervisie te realiseren zijn onderstaande vijf speerpunten benoemd:

Speerpunten:

- 1: Streekeigen identiteit behouden en versterken: van Buiten naar Binnen.
- 2: Kwaliteit voor kwantiteit, het juiste groen op de juiste plek.
- 3: Herkenbaar maken en behoud van structuur en functie van de groenelementen.
- 4: Behouden en vergroten van de diversiteit.
5. Samenwerken: betrokkenheid en gedeeld eigenaarschap

Hieronder worden de speerpunten nader toegelicht en uitgewerkt.

1. Streekeigen identiteit behouden en versterken: van Buiten naar Binnen

Groen draagt bij aan de herkenbaarheid en streekeigen identiteit binnen Hof van Twente en zorgt voor een ruimtelijke samenhang. Groene elementen zijn de bouwstenen die samen de groene structuur van een woonkern bepalen. Verschillen in aard, hoeveelheid en samenhang van deze elementen dragen bij aan de karakteristieke kenmerken van een wijk. Elk dorpskern heeft zijn eigen karakter en zijn eigen identiteit. Behoud van deze identiteit waar het al goed is en het versterken waar kansen liggen om het te verbeteren is een speerpunt van dit groenbeheerplan.

Om de streekeigen identiteit te versterken en te behouden dient het omringende landschap zich te verweven met de structuren en groenelementen van de bebouwde woonomgeving. Een blijvende verbinding tussen het omringende landschap "Buiten" en de kern "Binnen" is hierbij noodzakelijk. Binnen de bebouwde woonomgeving is de inrichting en beheer van het groen juist gericht op het behoud van de hoofdstructuur en versterking van de streekeigen identiteit.

Dit doen we door:

- De belangrijkste hoofd- en wijkstructuren, grote groengebieden vast te leggen.
- Cultuurhistorische sfeer in het centrum van de kernen zichtbaar houden/maken door aanpassend groen;
- Behoud en versterken van sterke relatie tussen dorp en landschap;
- Beleefbaar houden van doorzichten op het landschap;
- De sterke relatie tussen bebouwing, groen en water terug brengen;
- Behoud van de huidige, herkenbare, duidelijke hoofdstructuur in Markelo, Diepenheim en Delden;
- Zorgvuldig omgaan met het bestaande oude bomenbestand in Hengevelde, Diepenheim en Delden;
- Behoud en versterken van de eigen identiteit bij de groene entree's.

Karakteristiek per dorpskern:

- Markelo: praktisch ingericht groen dat aansluit bij het landelijk, agrarisch landschap;
- Hengevelde: praktisch, functioneel ingericht groen met behoud van de zeer waardevolle bosschages met oude bomen;
- Diepenheim: historisch dorp, omringd door landgoederen. Heeft bijzondere groengebieden met eigen karakter;
- Bentelo: functioneel en sierlijk, aankledingsgroen;
- Delden: Engelse landschapstijl behoudt relatie met landgoed Twickel;
- Goor: Oud landschap wordt in de wijk getrokken: Bosplantsoen met oude bomen. Overig groen is functioneel ingericht.

Behoud en versterken van bepaalde thema beplanting voor de verschillende wijken, ter bevordering van herkenbaarheid en identiteit per wijk.

- Tot 1960: kleinschalig gecultiveerd groen met kleuraccenten, gevelbeplanting en strakke lijnen, verzorgd, gazon en sierplantsoen, bomen van 2e en 3e grootte;
- 1960-1970: gecultiveerd divers kijkgroen, strakke lijnen, bomen 2e en 3e grootte, waar voldoende ruimte is voor bomen van 1e grootte en grasvelden. Gebruiksgroen geconcentreerd rondom speelplekken. Particulier groen is hier vaak sfeerbepalend.
- 1970-1980: gebruiksgroen met natuurlijk uiterlijk door losse groenvakken (sierplantsoen) in woonstraten. Concentratie groen langs watergangen. Waar ruimte is, wordt sierplantsoen afgewisseld met bosplantsoen, gazon en ruw gras;
- Bebouwing recent: kleinschalig kijkgroen met kleuraccenten en veel gras aangelegd in de vorm van wadi's;
- Villawijken: particulier groen is hier vaak sfeer bepalend. Het openbaar groen bestaat vaak uit solitaire lanen met soms brede grasstroken;
- Dorpscentrum: weinig openbaar groen en bijna geen ruimte hiervoor aanwezig. Daarom wordt waar mogelijk met bijzondere boomvormen (leibomen e.d.) plantenbakken, vaste planten en perkplanten het dorpscentrum vergroend.

2. Kwaliteit voor kwantiteit, het juiste groen op de juiste plek

Het lijkt logisch dat beide belangrijk zijn en dat de een niet zonder de ander kan. In de praktijk is het elke keer weer lastig om de juiste balans te vinden. Kwantiteit is vaak gericht op kortdurend, snel effect en resultaat. Kwaliteit heeft effect en resultaat op de lange termijn, werkt veel langer door en is duurzamer. Het uitgangspunt van het groenbeheerplan is de juiste soort groen op de juiste plek neer te zetten. Hierdoor gaat kwaliteit boven kwantiteit en zorgt het voor een stabiele beheersituatie zonder dat de beheerkosten oplopen, terwijl bij kwantiteit de beheerkosten juist toenemen.

Dit doen we door:

- De juiste assortimentskeuze van groen op de beschikbare plaats, zowel bovengronds als ondergronds;
- Bewuste keuze bij aanplant van bomen wat betreft locatie en aantal bomen voor optimale kwaliteit bij realistische onderhoudskosten;
- Ervoor zorgen dat de groenfunctie tot zijn recht komt;
- Beperken en voorkomen van 'snippergroen';
- Behoud en bevorderen van meer (bio)diversiteit;
- Het verminderen van de impact van ziekten en plagen;

3. Herkenbaar maken en behouden van structuur en functie van het groenelement

De groene hoofdstructuur in Hof van Twente bestaat uit de hoofdbomenstructuur, wijkgroen, grote groengebieden en het buurt- en straatgroen in de directe woonomgeving. Door de belangrijkste hoofdbomenstructuur, wijkgroen en de grote groengebieden te benoemen worden deze beeldbepalende elementen vastgelegd. Bij toekomstige ontwikkelingen is vooraf duidelijk welke structuren behouden en beschermd moeten worden. Dit biedt houvast bij nieuwe ontwikkelingen. Anderzijds geldt dat het overige groen (buurt- en straatgroen) flexibel ingevuld kan worden. Het beheer van het openbaar groen verschilt, afhankelijk van functie, niveau en ligging van het groen. Om het juiste beheer toe te passen worden de verschillende functies van het groen in dit beheerplan vastgelegd. In het beheerpasspoort worden per groenelement de beheermaatregelen, de ligging en de functies vastgelegd.

Dit doen we door:

- Vaststellen groenstructuurkaart (bijlage 3);
- Vastleggen van de beheermaatregelen per groenelement gericht op functiebehoud en ligging in de beheerpasspoorten (hoofdstuk 5 'Speerpunt naar beheren');

In de Hof van Twente onderscheiden wij de volgende functies:

- Historisch groen: cultuurhistorische elementen zijn 'iets van vroeger', maar maken deel uit van de Hof van Twente anno nu. Historisch groen accentueert de historische objecten en/of elementen in de gemeente. Het bestaat hoofdzakelijk uit solitaire bomen of boomgroepen met bloemrijke plantvakken die aansluiten bij sfeer en karakter. Het historisch groen komt voornamelijk voor in de dorpscentrums;
- Oriëntatie- en structuurgroen: beeldbepalend groen vormt het groene raamwerk van de Hof van Twente en levert een bijdrage aan de oriëntatie in de kern, versterkt het karakter en de sfeer in een wijk. De hoofd- en wijkstructuur bestaat voornamelijk uit oriëntatie- en structuurgroen;
- Functioneel groen: zorgt voor een groene aankleding in de straat, om achterliggende objecten uit het zicht te onttrekken en als afscheiding voor de weggebruiksfunctie;
- Gebruiksgroen: Het betreft het groen dat op enigerlei wijze door de bewoners wordt gebruikt. Gebruiksgroen komt zowel voor in de grotere groengebieden als in het buurtgroen rondom speelplekken;
- Natuurlijk groen: natuurlijke ontwikkeling en ecologie staat hier centraal. Natuurlijk groen komt voornamelijk voor in de daarvoor bedoelde grotere groengebieden, in de grotere bosplantsoenvakken en aan de randen van de dorpskernen.

4. Behouden en vergroten van de diversiteit

De diversiteit in het groen wordt vergroot door het aanbrengen van verschillende soorten planten en bomen en door aan te sluiten bij water. Diversiteit zorgt ervoor dat de leefomgeving aantrekkelijk blijft voor zowel de bewoners als voor dieren en planten. Door aan te sluiten bij water en natuurlijke inrichting wordt de natuur- en ecologische waarde ook verhoogd. Tevens wordt het groen minder vatbaar voor uitval door ziekten en plagen.

Dit doen we door:

- Groenaccenten aan te brengen. Voorbeelden zijn het toepassen van kleurige beplanting op rotondes, bij drukbezochte pleinen en de karakteristieke beplanting (hanging-baskets, vaste planten op plaatsen met beperkte ruimte, geveltuinen op initiatief van bewoners);
- Verschillende plantsoorten toepassen, ter voorkoming van ziekten en plagen;
- Behoud en versterken van toepassing thema beplanting per wijk;
- Behoud van de bestaande groensamenstelling tussen gazon, gras, sierbeplanting en bosplantsoen;
- Groen en water met elkaar verbinden;
- Toepassen van inheemse beplanting, die van nature thuis horen in Hof van Twente;
- Behoud en bevorderen van meer (bio)diversiteit;
- Het verminderen van de impact van ziekten en plagen.

5. Samenwerken: betrokkenheid en gedeeld eigenaarschap

Door samen te werken aan het groen ontstaat er wederzijdse betrokkenheid, netwerk en integratie in de samenleving. Het is dus belangrijk om gedeeld eigenaarschap en buurtparticipatie te stimuleren en te effectueren. Hiermee wordt het draagvlak en de betrokkenheid voor het groen, door alle betrokken partijen groter of het nu raadplegen of adviseren is en het coproduceren in het groen wordt gestimuleerd en verhoogd.

Het streven is om het groen, waar mogelijk, gezamenlijk te beheren. Omdat gezamenlijk beheer voortdurende communicatie vraagt is dit zeer waardevol. Tevens kan er zo vertrouwen groeien tussen bewoners onderling en tussen de bewoners en de gemeente. Bij het opstellen van de uitvoerings- en werkplannen worden de bewoners betrokken. Hierin wordt concreet vastgelegd per groenelement welke beheermaatregelen noodzakelijk zijn om de functie te behouden en wordt het mede-eigenaarschap besproken in de vorm van zelfbeheer en/of adoptie groen. In figuur 3.1 wordt het Processchema samenwerken gedeeld eigenaarschap weergegeven.

Daarnaast is het van belang om goede voorlichting te geven op het gebied van natuur en milieu, waaronder openbaar groen. Het begrip voor beslissingen op het gebied van het groenbeheer zal groeien en de betrokkenheid zal toenemen.

Dit doen we door:

- Gebruikers van de openbare ruimte centraal te plaatsen;
- Vooraf de participatieruimte te bepalen aan de hand van het afwegingsinstrument, zoals vastgelegd in de nota participatie;
- Wensen van bewoners bij belangrijke keuzemomenten mee te nemen;
- Klantgericht werken: oplossen en afhandelen van meldingen over bijvoorbeeld overhangende of losse takken van bomen, te hoge beplanting of gazon, e.d;
- Gezamenlijk met bewoners wijkuitvoerings- en werkplannen opstellen.

	Hoofdbomen structuur	Grotere groengebieden	Wijkgroen	Buurt/straatgroen
Inspraak bewoners bij reconstructie/herinrichting	Adviesrol en consulteren	Adviseurrol en mening van de inwoners telt hier veel zwaarder mee.	Adviseurrol en mening van de inwoners telt hier veel zwaarder mee.	Samenwerken en gedeeld eigenaarschap
Beslissingsbevoegdheid	Gemeente neemt besluiten en beslissingen.	Gemeente neemt besluit op basis van afgewogen argumenten.	Gemeente neemt besluit op basis van afgewogen argumenten.	Inwoners beslissen mee waarbij het algemeen belang bovenhet individueel belang gaat.

figuur 3.1: Processchema samenwerken gedeeld eigenaarschap

4 HUIDIGE SITUATIE HOF VAN TWENTE

In dit hoofdstuk wordt de huidige situatie van het groen in Hof van Twente in beeld gebracht aan de hand van de bestaande wettelijke kaders en beleidsuitgangspunten, areaalgegevens, de beheerorganisatie, gebiedsverkenning en een sterkte- en zwakte analyse.

4.1 Wettelijk kader

Nationale wetgeving

De Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn zijn via de Flora en fauna-wet (Ffw) en de Natuurbeschermingswet (1998) in de Nederlandse wetgeving opgenomen. De Boswet is ingesteld om de Nederlandse bossen te beschermen. De Vogelrichtlijn en daarmee de Ffw ziet primair toe op bescherming van planten- en diersoorten. De Ffw kan voor de inrichting of het beheer van het openbaar groen gevolgen hebben. Voor bepaalde werkzaamheden is een ontheffing van de Flora- en faunawet nodig in verband met handelen met gevolgen voor beschermde soorten. De Hof van Twente heeft nog geen algemene ontheffing voor Ffw, omdat er nog geen goedgekeurde gedragscode is vastgesteld.

De Natuurbeschermingswet ziet primair toe op bescherming van leefgebieden van beschermende dier- en/of plantensoorten. Beide richtlijnen verplichten de nationale overheid tot het aanwijzen van beschermende gebieden. In de Hof van Twente zijn geen gebieden aangewezen vanuit de Vogelrichtlijn. Het gebied De Borkeld is aangewezen als Natura 2000 gebied vanuit de Habitatrichtlijn. De Borkeld (493 ha) is aangewezen omdat daar een aantal planten (zure vennen, heischraal grasland en jeneverbessen) aanwezig zijn die van Europees-/nationaal belang worden geacht. Naast De Borkeld zijn er nog enkele gebieden die vanuit de Natuurbeschermingswet worden beschermd. Het betreft gebieden van het landgoed Weldam (oud vochtig loofbos, hakhout, lanen, grachten, waterpartijen en voormalige beekloop) en heideterreinen op landgoed Twickel.

Burgerlijk wetboek – zorgplicht (artikel 6.162)

Een algemene zorgplicht (preventie) verplicht de gemeente om regulier onderhoud te plegen en een visuele controle op zichtbare gebreken uit te voeren. Voor alle bomen geldt een algemene zorgplicht, waarbij het van belang is regulier onderhoud en periodieke controle op zichtbare gebreken uit te voeren. De gemeente Hof van Twente voert momenteel de zorgplicht voor de bomen niet planmatig en structureel uit. Vanuit de afdeling openbare ruimte is meerdere malen aangegeven dat de gemeente meer budget nodig heeft om te voldoen aan deze zorgplicht. Er zijn echter andere financiële keuzes gemaakt, waardoor er onvoldoende budget beschikbaar is gesteld om het beheer- en onderhoud voor de bomen structureel en planmatig uit te voeren.

In de gemeente Hof van Twente wordt er bij het beheer en onderhoud in het openbaar groen geen gebruik gemaakt van chemische bestrijdingsmiddelen, zodat deze voldoen aan de wettelijke richtlijnen van de Wet milieubeheer (in wijziging zijnde).

In de algemene plaatselijke verordening Hof van Twente 2014 (APV) staat een plukverbod voor paddenstoelen in aangewezen plaatsen.

Door de bomenverordening wordt het vellen en kappen van bomen bepaald. Het is verboden om zonder een vergunning een boom te kappen. Aan de hand van criteria kan een vergunning worden geweigerd of verleend. Voor monumentale bomen en bijzondere houtopstand wordt geen kapvergunning afgegeven, tenzij sprake is van ernstige bedreigingen van de openbare veiligheid of andere uitzonderlijke situaties.

4.2 Gemeentelijke beleids- en uitgangspunten

Hieronder worden de belangrijkste beleids- en uitgangspunten voor het groenbeheerplan kort en bondig weergegeven.

Algemeen:

- Behoud van een sterk, gevarieerd en aantrekkelijk agrarisch en landgoederen landschap.
- Behoud en verder ontwikkelen van een sterk recreatieve (infra)structuur.
- Behoud en versterken van de groene assen.
- Herkenbare en duidelijke boomstructuur.
- Scheppen van een groen netwerk in de zes grote dorpskernen van de gemeente Hof van Twente – inpassen van kernen en routes.
- Landschappelijke versterking van het watersysteem.
- Versterken van het historische karakter door het met passend groen te bekleden.
- Dorpsentrees accentueren met kleurrijk groen.
- Versterken van het centrum door meer groen aan te brengen waar mogelijk.
- Met de huidige beschikbare middelen wordt de openbare ruimte van de Hof van Twente op een Basis niveau (B kwaliteit) voor dagelijks- en grootonderhoud onderhouden.
- De huidige beschikbare middelen zijn ontoereikend om structureel de openbare ruimte te vervangen en/of te renoveren na het einde van de levensduur. Voor vervanging, reconstructies en renovaties zullen aanvullende middelen noodzakelijk blijven en via aparte voorstellen moeten worden aangevraagd. Het is belangrijk om integraal projecten op te pakken, waardoor groen mee kan liften met andere disciplines.
- Voor een duurzaam en effectief onderhoud van het groen is de juiste keuze (soort en omvang) van de beplanting van belang.
- Bij de inrichting van de openbare ruimte is er naast het visuele aspect ook aandacht voor duurzaamheidsaspecten (keuze soort en onderhoud).

Specifiek:

- Aandacht voor ecologie door:
  - Behoud en herstel van landschappelijke waarde in het landschap, zoals lanen, houtsingels, houtwallen en boomgroepen in het buitengebied.
  - Realisatie van de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) door een combinatie van grote natuurgebieden en talrijke verbindingen via beken en kleine natuurelementen. In het bijzonder de totstandkoming van een robuuste verbindingszone tussen de Holterberg en het Haaksbergerveen. Binnen de bebouwde kom is de verbinding langs de Reggeloop door Goor belangrijk.
- Behoud van relatie / zicht op omringend landschap door:
  - Beleefbaar houden van doorzichten op het landschap.
  - Inrichting recreatieve stadsranden en uitloopgebieden.
  - Inpassing van dorpsranden afstemmen op omringend landschapstype.
  - Dorpsranden: het is wenselijk om de overgang tussen het stedelijk en landelijk gebied te verzachten. Dit kan door het aanplanten van verschillende groenelementen.
- Versterken relatie groen en water door:
  - Het water van de beken weer beleefbaar en zichtbaar in de kern maken. Nieuwe groenstructuren zijn hieraan gekoppeld en hebben samen met het water een grote belevings- en verblijfswaarde. Dit blijkt bijvoorbeeld door het weer zichtbaar maken van waterlopen zoals de Stadsregge.
  - Bij nieuwbouwontwikkelingen nadrukkelijk aandacht besteden aan het aspect water: waterberging, retentie en infiltratie.

- Versterken structuur / identiteit
  - Behoud van de huidige waardevolle groenstructuren.
  - Het verbinden van verschillende groengebieden met elkaar.
  - Evenwichtige verdeling van het groen over de wijken, waarbij de identiteit van de afzonderlijke wijken wordt benadrukt.
  - Versterken van de entrees, knooppunten en de laanstructuur langs de aanrijroutes (historische toegangswegen naar centrum). Zo worden toeristen en overige bezoekers op een aantrekkelijke wijze naar het centrum geleid.
  - Aanbrengen van een duidelijke hiërarchie in de beplanting, zodat hoofdstructuur duidelijk te onderscheiden is van wijkgerichte structuur.

4.3 Areaal gegevens

Om gedetailleerd beeld te hebben van wat de Hof van Twente aan openbaar groen dient te onderhouden, als basis voor het opstellen van dit Groenbeheerplan en de werkplannen heeft de gemeente een digitaal beheersysteem. Het beheersysteem dg DIALOG bevat alle groenbeheerelementen en de bijbehorende data zoals oppervlakte en beheertypen. Het systeem wordt up-to date gehouden door de medewerkers van afdeling ObR (openbare ruimte).

Het totale oppervlakte openbaar groen in Hof van Twente is 170 ha. Het groen is verdeeld in verschillende groenelementen (gras, sierbeplanting, bomen).

In de onderstaande tabel² wordt het areaal per groenelement weergegeven.

- 15.950 bomen
- 105 ha gras
- 40 ha bosplantsoen
- 24 ha sierbeplanting.

4.4 Beheerorganisatie

De Hof van Twente heeft een onderhoudsploeg voor het cyclisch beheer van de openbare ruimte. Deze ploeg bestaat uit “allround” medewerkers. Zij voeren diverse beheermaatregelen uit zoals bijvoorbeeld zwerfafval ruimen, prullenbakken legen, randen snoeien, verjongingssnoei bij bomen, uitdunnen van het bosplantsoen. Daarnaast worden calamiteiten en het afhandelen van meldingen en klachten uitgevoerd door de incidentele onderhoudsploeg.

Doordat de medewerkers “allround” zijn opgeleid, ontbreekt er specifieke vakkennis voor het specialistisch groenonderhoud, zoals bijvoorbeeld bomenbeheer.

De reguliere onderhoudswerkzaamheden zoals grasmaaien en onkruid schoffelen zijn op basis van een beeldbestek (B-kwaliteit) uitbesteed aan de sociale werkvoorzieningschap (SWB).

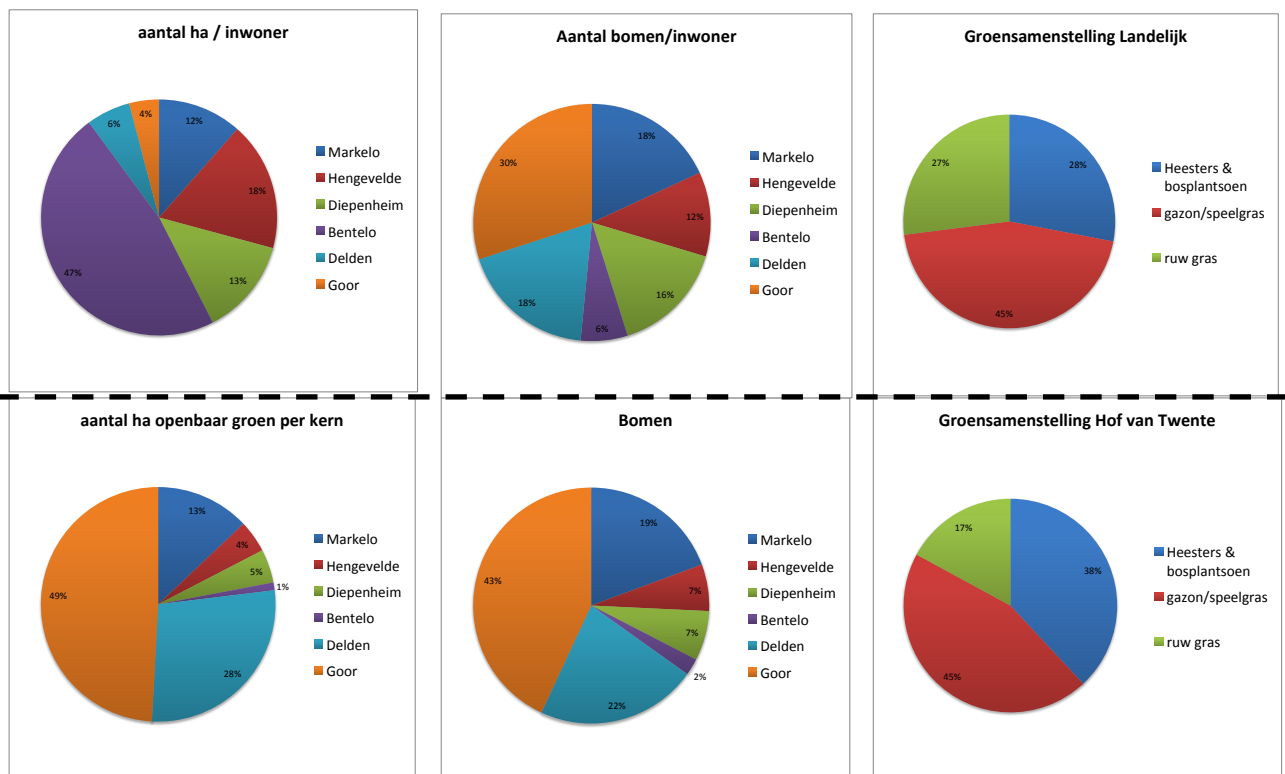
---

² Digitaal burgerpanel voor alle inwoners en ondernemers van gemeente Hof van Twente
Groenbeheerplan 2015-2025, versie: Definitief
Gemeente Hof van Twente

4.5 Gebiedsverkenning

De Hof van Twente heeft een prachtige ligging midden in een groen agrarisch landschap, een bosrijk, heideveldenlandschap van het landgoed Twickel (beschermde natuurmonument) en het natuurgebied de Borkeld. De gemeente Hof van Twente bestaat uit 6 kernen: Markelo, Goor, Delden, Diepenheim, Hengevelde, Bentelo en enkele buurtschappen. In bijlage 2 is een gedetailleerdere gebiedsverkenning opgenomen.

Feiten op een rijtje

In de kern Goor staan de meeste bomen en is er veel openbaar groen. Daarna volgen de kernen Delden en Markelo. De kernen Hengevelde en Diepenheim hebben ongeveer hetzelfde oppervlakte aan openbaar groen en aantal bomen. In de kern Bentelo zijn bomen en weinig openbaar groen aanwezig. Maar daar staat tegenover dat Bentelo het meeste oppervlakte openbaar groen per inwoner heeft. In Goor komen de meeste knotbomen voor.

Het openbaar groen van de Hof van Twente bestaat voor een groot deel uit gras (62%) dat afgewisseld wordt met heestersvakken en bosplantsoen (38%). Landelijk is het aantal procenten gras nog hoger (72%).

Voor het behoud en het vergroten van de diversiteit wil de Hof van Twente de bestaande verhouding tussen beplanting en gras behouden en hierdoor ook de identiteit en diversiteit per kern behouden. Dit betekent dat bij renovaties en omvorming van de groenvakken niet alles omgevormd wordt naar gras, maar juist de afwisseling behouden blijft tussen gras en beplanting. Hierdoor levert het openbaar groen een bijdrage aan een prettige woonomgeving en de leefbaarheid in de wijk.

4.6 Bewoners aan het woord

De bewoners van Hof van Twente weten het beste of ze groen in de wijk belangrijk vinden en waarom. Daarom is hun mening gepeild bij het Hofpanel met behulp van een vragenlijst.

Uit deze peiling blijkt dat de bewoners van de Hof van Twente groen belangrijk vinden voor het behoud van het algemene leefklimaat en de gezondheid van de mens. Bewoners wandelen graag in het groen, voornamelijk in het landelijke buitengebied (Landgoed Twickel, de Herikerberg en landgoed Weldam) om zich te ontspannen en om tot rust te komen. Het buitengebied van de Hof van Twente wordt vaak als een mooie plek aangemerkt. Mooie plekken in de wijk zijn vooral locaties waar kinderen kunnen spelen en daar waar bewoners kunnen wandelen en elkaar ontmoeten. Het behoud van de eigen identiteit vinden de bewoners het voornaamste speerpunt, gevolgd door de terugkeer van het landschappelijk groen in de bebouwde kom.

De panelleden vinden dat er voldoende groen in de buurt aanwezig is, maar ze zijn matig tevreden over de onderhoudskwaliteit omdat deze achteruit is gegaan.

De helft van de panelleden zijn actief bezig om het groen in de directe woonomgeving te verbeteren door diverse onderhoudsactiviteiten uit te voeren, zowel in hun eigen tuin als in het openbaar groen. Dit zijn vooral onderhoudswerkzaamheden op locaties waar momenteel weinig onderhoud plaats vindt maar ook het maaien van de berm in het buitengebied.

Van de panelleden wil 36 procent geen bijdrage aan het groenonderhoud leveren, omdat ze het fysiek niet meer aan kunnen (gezondheid en leeftijd) of geen tijd hebben, te druk zijn met andere bezigheden, een eigen grote tuin moeten onderhouden of ze vinden dat het niet hun taak is, maar een taak van de gemeente ('we betalen al zoveel belasting'). Veertig procent van de panelleden wil graag hun huidige werkzaamheden blijven uitvoeren en/of helpen bij het onderhoud van directe woonomgeving.

4.7 Sterkte- en zwakte analyse

Sterkte	Zwakte
Omringend, gevarieerd en aantrekkelijk, agrarisch en landgoederenlandschap	Er is nu geen duidelijke hoofdstructuur aanwezig in Goor, Hengevelde en Bentelo.
Elke dorpskern heeft zijn eigen identiteit	Veel 1 ^e grootte bomen als wijk/buurtgroen aangeplant. Hierdoor staan er veel bomen in een te kleine groeirimte, zowel onder- als bovengronds.
Huidige, herkenbare, duidelijke hoofdbomenstructuur in Markelo, Diepenheim en Delden.	In het beheer bewaken dat de groeirimte die de grote bomen vragen niet door andere ontwikkelingen wordt belemmerd.
De wijken hebben hun eigen groene uitstraling.	Kwaliteit van beplanting in Markelo en Goor is minder dan in de andere kernen.
Oude bomenbestand in Hengevelde, Diepenheim en Delden. De relatie met het grote historische verleden wordt daarmee benadrukt.	Er is nagenoeg geen groen in het dorpscentrum.
Bijzondere groengebieden in Diepenheim en Hengevelde.	Grotere bosplantsoenvakken zijn lastig te onderhouden. In smalle uitgeholde bosplantsoenstrook staan veel bomen en boomsoorten met weinig ondergroei.
	Veel discussiestroken groen, die lastig te beheren zijn, omdat de functie niet helder is (Hengevelde).
	Het gebruik als woonstraat en het beheer zijn niet altijd op elkaar afgestemd (enkele straten in Hengevelde).
	Veel snippergroen met name in de boomkrans onder de bolbomen. Geeft een rommelig straat beeld. Bolbomen zijn relatief duur in onderhouden leveren geen bijdrage aan een groene uitstraling in de straat (Goor).
	Relatie en zicht op het landschap is niet overal heel nadrukkelijk aanwezig

5 VAN SPEERPUNT NAAR BEHEREN

In de voorgaande hoofdstukken staan de beheervisie, speerpunten en de huidige situatie in Hof van Twente vastgelegd. Hoe gaan we het groen nu beheren! Daar wordt in dit hoofdstuk een antwoord op gegeven. De beheervisie en de speerpunten in dit groenbeheerplan zijn uitgewerkt in de beheerpaspoorten naar streefbeelden en beheermaatregelen. Per groenelement worden de ligging, functie, streefbeelden, beheeruitgangspunten en de beeldbepalende beheermaatregelen vastgelegd. Sommige speerpunten komen vaker terug op een beheerpaspoort.

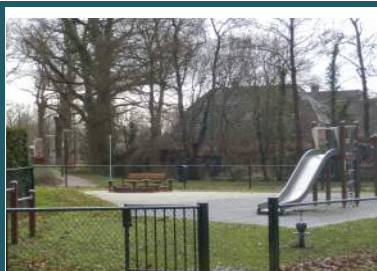
De concrete beheermaatregelen zijn opgenomen in het beeldbestek op beeldkwaliteit. In de beheerpaspoorten worden de belangrijkste beheermaatregelen die het beeld buiten bepalen per groenelement benoemd.

Hieronder worden de beheerpaspoorten voor de groenelementen Bomen, Bosplantsoen, Bepanting, (Blok)hagen, Gras en Accentgroen verder toegelicht en uitgewerkt.

 Beheerpaspoort Groenelement: Bomen 			
Speerpunten:	Behoud van streekeigen identiteit / Kwaliteit voor kwantiteit / Behoud van diversiteit		
Structuur / Ligging:	Historisch groen	Hoofdbomenstructuur	Buurt- / straatgroen
Functie:	Historisch groen	Oriëntatie / Structuurgroen	Functioneel groen
Kernwoorden	Accentueer en verfraaiing Versterken van het historische karakter met oude historische boomgroepen en lanen.	Beeldbepalend en structuurdrager Drager van de groenstructuur. Continueren en versterken van het structuurgroen.	Aankleding Zorgt voor de aankleding van de wijken.
Streefbeelden			
Beeldkarakteristiek	Mooie oude solitaire bomen en/of boomlanen/groepen die historische object/element versterkt, verfraait. Bomen staan zoveel mogelijk in een plantvak of grasveld.	Herkenbare linten van stedelijke laanbeplantingen (beide eenzijdig en/of weerszijde van de weg) van bomen 1e grootte met een diversiteit aan boomsoorten, uniform in beeld per hoofdweg, met aan weerszijde van de weg brede grasbermen en af en toe enkele groenstroken.	In grotere groenvakken in de buurt staan boom groepen of solitaire bomen. Het zijn vaak bomen van de 2e en 3e grootte bomen en deze hebben vaak een hoge sierwaarde.
Beheermaatregelen op beeldkwaliteit	B-kwaliteit: Boom belemmert de vrije doorgang in geringe mate. Zorgplicht wordt uitgevoerd (VTA-inspectie). Regelmatig controleren op ziekte en plagen. Er is engszins dood hout aanwezig en kleine snoeiachterstand. Voldoende doorrijhoogte aanwezig (opkroonhoogte). Vormsnoei, begeleidingssnoei. Nagenoeg geen wortel- stamopschot aanwezig.		

Speerpunten:	Behoud van streekeigen identiteit / Juiste soort op de juiste plek / Behoud van functie / Behoud van diversiteit		
Structuur / Ligging:	Groot groengebied / dorpsrand	Wijkgroen	Buurt-/straatgroen
Functie:	Natuurlijk groen	Functioneel groen	Gebruiksgroen
Kernwoorden	Natuurlijk en ecologie Groene ecologische raamwerk Hoge educatie en natuurlijke belevingswaarde. Veel variatie in vegetatie, diversiteit.	Buffer en afscherming Functioneel, goed gesloten struiklaag. Gemiddelde belevingswaarde Redelijk netjes onderhouden.	Scheiding en natuurbeleving Goed gesloten struiklaag met een educatieve en natuurlijke belevingswaarde. Midden in de woonwijk.
Streefbeelden			
Beeldkarakteristiek	De beplanting voldoet aan het gewenste streefbeeld: Robuust groen, goede afwisseling tussen enkele bomen, "inheemse" beplanting, kruiden-, mantel en zoomvegetatie.	De beplanting voldoet enigszins aan het gewenste streefbeeld: Gesloten afwisselende "inheemse" beplanting met af en toe een boomgroep of boom en een kruidenlaag aan de rand.	De beplanting voldoet enigszins aan het gewenste streefbeeld: Gesloten afwisselende "inheemse" beplanting met af en toe een boom.
	Gelegen aan de dorpsrand of groter groengebied. Zorgt voor natuurlijke overgang tussen dorpsrand en landschap. De afzonderlijke plantsoorten zijn herkenbaar.	Smallere stroken gelegen in het wijkgroen. De rand van de verharding of het gras is redelijk zichtbaar. De afzonderlijke plantsoorten zijn herkenbaar.	Smalle stroken langs gevels en onderkant van flatgebouwen. De rand van de verharding of het gras is redelijk zichtbaar. De afzonderlijke plantsoorten zijn herkenbaar.
Beheermaatregelen op beeldkwaliteit	B- kwaliteit: Vertoont pleksgewijs dunningsachterstand en kale plekken. Vitaliteit van de beplanting is voldoende.		
	Inboet doet geen afbreuk aan beeld/uitstraling.	Inboet doet enig afbreuk aan beeld/uitstraling.	
	1x in de 4 jaar selectief struiken terugzetten in de rand: <30cm overhang.		
	Randen uitmaaien: <30cm overhang.		
	Verdringing / vakvreemde soorten: <20%.		
	Blad aan de randen weghalen.		
Zwerfafval aan de randen weghalen.			

Speerpunten:	Behoud van streekeigen identiteit / Behoud van functie / Behoud van diversiteit		
Structuur / Ligging:	Historisch groen	Hoofd-/ wijkgroen	Buurt-/ straatgroen
Functie:	Historisch groen	Functioneel groen	Gebruiksgroen
Kernwoorden	Accentueer en verfraaiing Versterken van het historische karakter met passend groen bekleden. Hoge sierwaarden. Schoon en netjes, goed onderhouden.	Aankleding en geleiding Functioneel, goed gesloten plantvak. Met enigszins sierwaarden. Redelijk netjes onderhouden.	afscherming en sierwaarde Eductieve en hoge gebruikswaarde. Gesloten plantvak gelegen naast een speelplek of gebied voor recreatieve gebruik. Redelijk netjes onderhouden.
Streefbeeld			
Beeldkarakteristiek	Kleinschalig groen, met een hoge sierwaarde door diverse plantsoorten, variërende bloeiperiode, bladkleur en bladvorm.	Solitaire of in groepverband geplaatste planten met een zekere sierwaarde door bloeiwijze, bladvorm. Gesloten plantvak voor goede verkeersgeleiding en scheiding.	Solitaire of in groepverband geplaatste planten die tegen een stootje kunnen. Gesloten plantvak voor goede afscheiding en afscherming.
Beheermaatregelen op beeldkwaliteit	B- kwaliteit: Vertoont pleksgewijs onkruid en kale plekken.		
	De rand van de verharding of het gras is goed zichtbaar: < 30 cm overhangen.		
	Inboet doet enig afbreuk aan beeld/uitstraling.		
	Onkruidvrij maken van het plantvak: max. 40% / max. 30cm hoog onkruid.		
	Beplanting: 1x 4 jaar terugzetten.		
	Verdringing / vakvreemde soorten: <20%.		
	Blad uit de hele plantvak weghalen. Zwerfafval uit de hele plantvak weghalen.		

Beplanting*: bodembedekkende heesters, botanische rozen, fijne sierheesters, grove sierheesters, opgaande sierheesters, sierheesters en wintergroene sierheesters.

Speerpunten:	Behoud van streekeigen identiteit / Behoud van functie		
Structuur / Ligging:	Historisch groen	Hoofd-/ wijkgroen	Buurt-/ straatgroen
Functie:	Historisch groen	Functioneel groen	functioneel groen
Kernwoorden	Accentueer en verfraaiing Versterken van het historische karakter. Strak, schoon en netjes, goed onderhouden.	Afscheiding en geleiding Functioneel, verkeergeleidende. Laag, strak geschoren (plant)vak. Redelijk netjes onderhouden.	Afscherming Functioneel ter afscherming of scheiding tussen rijweg en speelplekken. Redelijk netjes onderhouden.
Streefbeelden			
Beeldkarakteristiek	Lijnvormig aangeplant groen die als omheining en/of afscherming dient.	Lijnvormige of strak geschoren vak die als verkeerbegeleiding en/of afscheiding voldoet. Met voldoende overzicht en zicht bij kruisingen.	Strak geschoren vak die als afscherming/afscheiding voldoet.
Beheermaatregelen op beeldkwaliteit	B- kwaliteit: Strakke lijn is redelijk zichtbaar. Hier en daar steken kleine uitlopers uit de haag en af en toe is er een gat of kale plekken		
	De rand van de verharding of het gras is goed zichtbaar.		
	De hagen zijn grotendeels compleet en er is enige sprake van uitval in de haag.		
	Onkruidvrij maken van de haagvoet: max. 40% / max. 30cm hoog onkruid.		
	Blad uit de haagvoet weghalen.		
	Zwerfafval uit de haagvoet weghalen.		

Speerpunten:	Behoud van streekeigen identiteit / Behoud van functie / Behoud van diversiteit		
Structuur / Ligging:	Hoofdstructuur	Wijkgroen	Buurt-/ straatgroen
Functie:	Oriëntatie / structuurgroen	Functioneel groen	Gebruiksgroen
Kernwoorden	Accentueer en verfraaiing Continueren en versterken van het structuurgroen. Redelijk schoon en netjes onderhouden.	Overzicht, ruimte en geleiding Functioneel, goed gesloten gras. Redelijk netjes onderhouden.	Speelveld en recreatie Hoge gebruikswaarde. Redelijk netjes onderhouden.
Streefbeeld			
Beeldkarakteristiek	Redelijk hobbelige kruidachtig, bloemrijke grasstrook en grasvelden met enigszin natuurwaard. Voorkomt eentonigbeeld en bevordert biodiversiteit. Voldoende overzicht in de direct aangrenzende 1m strook en bij kruisingen. maai frequentie is laag. Grasvelden worden na de bloeiperiode gemaaid.	Redelijk vlak, goed gesloten grasveld. Regelmatig gemaaid. Grasranden zien er verzorgd uit.	Redelijk , goed gesloten recreatief grasveld. Regelmatig gemaaid. Grasranden zien er verzorgd uit.
Beheermaatregelen op beeldkwaliteit	B- kwaliteit: Is redelijk goed gesloten, vertoont enkele kale plekken.		
	Kruidachtig, bloemrijk hoger gras.	Kort gemaaid gras wijk-, buurt en straatgroen.	
	Gras in de berm wordt 8x per jaar gemaaid. De 1e m strook wordt vaker gemaaid, zodat bebording en verkeersaanduiding goed zichtbaar zijn en blijven.	Maaibeeld redelijk gelijkmatig gemaaid met een maaihoogte < 7 cm	
	Hier en daar zijn er oneffenheden en/of rijsporen aanwezig.		
	Het gras is redelijk goed begaanbaar, minder bij veel regen.		
	De rand van de verharding of het gras zijn enigszins overgroeid en redelijk zichtbaar: <10 cm / 20%.		
	Kruisingen op uitzichthoeken vaker gemaaid ivm verkeersveiligheid.		
	Enkele obstakels zijn niet gemaaid.		
	Blad wordt bij verkeersonveilige situatie weggehaald.	Blad wordt in herfstperiode weggehaald.	
	Zwerfafval wordt voor elke maaibuurt verwijderd.		

Speerpunten:	Behoud van streekeigen identiteit / Behoud van functie / Behoud van diversiteit		
Structuur / Ligging:	Historisch groen	Hoofdstructuur	Buurt- / straatgroen
Functie:	Historisch groen	Oriëntatie / structuurgroen	Functioneel groen
Kernwoorden	<p style="text-align: center;">Accentueer en verfraaiing</p> <p>Versterken van het historische karakter met passend groen. Hoge sierwaarden. Schoon en netjes, goed onderhouden.</p>	<p style="text-align: center;">Accentueer en sierwaarde</p> <p>Hoge sierwaarde. Toegepast bij entrees. Netjes onderhouden.</p>	<p style="text-align: center;">Aankleding en verfraaiing</p> <p>Functioneel waar meer kleur nodig is. Sierwaarden en netjes onderhouden.</p>
Streefbeeld			
Beeldkarakteristiek	Kleinschalig groen, met een hoge sierwaarde door diverse plantsoorten, variërende bloeiperiode, bladkleur en bladvorm.	Solitaire of in groepverband geplaatste planten met een hoge sierwaarde door diverse plantsoorten, variërende bloeiperiode, bladkleur en bladvorm.	Solitaire of in groepverband geplaatste planten met een zekere sierwaarde door bloeiwijze, bladvorm. Gesloten plantvak voor goede verkeersgeleiding en scheiding.
Beheermaatregelen op beeldkwaliteit	<p>B- kwaliteit: nagenoeg gesloten vakken, vertoont pleksgewijs onkruid en kale plekken.</p> <p>De rand van de verharding of het gras is goed zichtbaar: < 30 cm overhangen.</p> <p>Onkruidvrij maken van de haagvoet: max. 40% / max. 30cm hoog onkruid.</p> <p>Inboet doet enige afbreuk aan beeld/uitstraling.</p> <p>Blad uit de hele plantvak weghalen.</p> <p>Zwerfafval uit de hele plantvak weghalen.</p>		

Accentgroen*: parkrozen, vaste planten en wisselperken

6 FINANCIËEL KADER

In het financieel kader worden de beschikbare middelen (begroting 7 mei 2015) vergeleken met de berekende benodigde middelen om het openbaar groen in de Hof van Twente duurzaam in stand te houden op beheerniveau Basis: B-kwaliteit.

6.1 Afbakening

Onder de beschikbare middelen voor het beheer en onderhoud (dagelijks- en grootonderhoud) worden alleen de budgetten voor het daadwerkelijk uitvoeren van de beheermaatregelen meegenomen. Dit omdat het financieel kader inzicht geeft in kosten per beheerniveau gerelateerd aan de werkelijke bijbehorende beheermaatregelen.

De gegevens en de uitgangspunten die gebruikt zijn:

- Areaal -> gemeente Hof van Twente 6 mei 2015;
- Bestekken verdeling SWB -> gemeente Hof van Twente 4 juni 2015-06-08;
- Bomen buitengebied niet meegenomen, geen actuele areaalgegevens aanwezig;
- Bermen buitengebied niet meegenomen, worden meegenomen bij wegenonderhoud;
- Doorrekening voor regulier onderhoud groen (jaarlijks terugkerende beheermaatregelen);
- Doorrekening voor duurzaam groenbeheer met structureel vervangingsonderhoud;
- Begroting berekening gemaakt op basis van geraamde uren 2015;
- Grondsoortverdeling in Hof van Twente: zand;
- Levensduur beplanting, gaat 30 tot 35 jaar mee, gras 40 jaar en bomen in een stedelijke omgeving 50-70 jaar.

De begrotingsposten die buiten deze definitie vallen zijn:

- Uitvoerende werkzaamheden die niet gerelateerd zijn aan beeldkwaliteit, zoals de personeelskosten van de binnendienstmedewerkers (niet uitvoerend);
- Toegerekende personele kosten die niet productie gebonden zijn, zoals toegerekende concernkosten, energiekosten, kapitaallasten (rente en afschrijving);
- VAT-kosten (voorbereiding, administratie en toezicht).

6.2 Duurzaam planmatig groenbeheer

Hier staat beschreven wat de resultaten van het financieel kader zijn voor een duurzaam groenbeheer. Hierin is op basis van beheerniveau B een vergelijking gemaakt tussen de beschikbare middelen en de berekende benodigde middelen. Om deze berekening te kunnen maken zijn de vervangingsinvesteringen meegenomen. Dit zijn kosten die nodig zijn om de beplanting, gras en bomen te vervangen zodra ze aan het einde van hun levensduur zijn. In figuur 6.1 staat deze berekening weergegeven.

BEHEERKOSTEN DUURZAAM BEHEER (INCLUSIEF VERVANGING-/REHABILITATIE KOSTEN)

GROEN	Areaal 2015	Eenheid	Totaal bedrag Beheerkosten	Begroting 2015	Vershil
BOMEN Binnenkom	15957	stuk	€ 459.363,97	€ 163.424,28	€ 295.939,69-
BOSPLANTSOEN Binnenkom	2300	are	€ 249.434,11	€ 139.422,73	€ 110.011,38-
BOSPLANTSOEN Buitenkom	1767	are	€ 118.510,34	€ 55.625,02	€ 62.885,31-
BEPLANTING	2025	are	€ 535.701,17	€ 594.151,94	€ 58.450,77
HAGEN	382	are	€ 179.676,95	€ 161.648,22	€ 18.028,73-
GRAS	10538	are	€ 594.217,56	€ 326.232,48	€ 267.985,08-
Tractie kosten				€ 143.108,00	
Stortkosten				€ 36.940,00	
TOTAAL BEHEERKOSTEN GROEN			€ 2.238.447,00	€ 1.620.552,67	€ 617.894,33-

 figuur 6.1: Financiële doorrekening van de duurzaam beheer openbaar groen Hof van Twente op B-kwaliteit³:

Conclusie: Om op B-kwaliteit duurzaam, planmatig onderhoud uit te voeren voor het totale openbaar groen in de Hof van Twente komt de gemeente circa 6 ton te kort. Er is dus onvoldoende budget beschikbaar in de huidige begroting om het openbaar groen na het einde van de levensduur te vervangen.

Voor de bomen binnen de bebouwde kom, het bosplantsoen en het gras is het beschikbare budget zeker onvoldoende om deze groenelementen te vervangen.

6.3 Regulier groenbeheer

Om inzicht te krijgen in de reguliere beheerkosten is er een berekening gemaakt van de berekende reguliere beheermiddelen in vergelijking met de huidige beschikbare middelen voor het openbaar groen in de Hof van Twente. Onder reguliere beheerkosten worden de kosten berekend die nodig zijn om de plantvakken onkruid-, zwerfafval- en bladvrij te maken. Daarbij is ook opgenomen het snoeien van de plantvakken om het voetpad vrij en het beplantingsvak vitaal te houden, het gras frequent te maaien en de bomen te snoeien. In figuur 6.2 staat deze berekening weergegeven.

BEHEERKOSTEN DUURZAAM BEHEER (INCLUSIEF VERVANGING-/REHABILITATIE KOSTEN)

GROEN	Areaal 2015	Eenheid	Totaal bedrag Beheerkosten	Begroting 2015	Vershil
BOMEN Binnenkom	15957	stuk	€ 350.058,52	€ 163.424,28	€ 186.634,24-
BOSPLANTSOEN Binnenkom	2300	are	€ 189.035,59	€ 139.422,73	€ 49.612,86-
BOSPLANTSOEN Buitenkom	1767	are	€ 72.105,77	€ 55.625,02	€ 16.480,74-
BEPLANTING	2025	are	€ 431.251,80	€ 594.151,94	€ 162.900,13
HAGEN	382	are	€ 128.709,17	€ 161.648,22	€ 32.939,05
GRAS	10538	are	€ 326.232,48	€ 326.232,48	€ -
Tractie kosten				€ 143.108,00	
Stortkosten				€ 36.940,00	
TOTAAL BEHEERKOSTEN GROEN			€ 1.598.936,23	€ 1.620.552,67	€ 21.616,43

 figuur 6.2: Financiële doorrekening van de reguliere beheer openbare groen Hof van Twente op B-kwaliteit⁴

³ Toelichting figuur 6.1: In de oranje kolommen worden de beschikbare middelen uit de begroting 2015 weergegeven. In de rechte blauwe kolom zijn de berekende benodigde middelen weergegeven. In de laatste kolom is het verschil weergegeven met in rood de tekorten en in het groen het voldoende beschikbaar budget.

Conclusie:

Om op B-kwaliteit regulier onderhoud uit te voeren voor het totale openbaar groen in de Hof van Twente en door een gunstige aanbesteding voor het grasonderhoud is er net genoeg budget beschikbaar om het openbaar groen regulier op B-kwaliteit in stand te houden. Een kanttekening hierbij is echter dat wanneer het grasonderhoud opnieuw wordt aanbesteed het beschikbare budget onvoldoende zal zijn en er een tekort van 1,4 ton ontstaat.

Voor de bomen binnen de bebouwde kom, is het beschikbare budget zeker onvoldoende om het regulier onderhoud goed te kunnen uitvoeren, terwijl het budget voor het beheer van de beplanting ruimschots voldoende is. Dit verschil wordt vooral veroorzaakt door de geraamde uren van de beheermedewerkers. De tekorten kunnen worden opgevangen door andere prioriteit te geven aan de uitvoerende werkzaamheden van de beheermedewerkers indien de betreffende kennis, kunde en vaardigheden voldoende aanwezig zijn voor de uitvoering van het bomenbeheer.

---

⁴ Toelichting figuur 7.2: in de oranje kolommen worden de beschikbare middelen uit de begroting 2015 weergegeven. In de rechte blauwe kolom zijn de berekende benodigde middelen weergegeven. In de laatste kolom is het verschil weergegeven met in rood de tekorten en in het groen het voldoende beschikbaar budget.

7 AANDACHTSPUNTEN EN AANBEVELINGEN

7.1 Aandachtspunten

Vanuit de inventarisatie van het beheerkader, de (veld)inventarisatie en de beheerwerkzaamheden voor het groenbeheerplan kunnen we enkele aandachtspunten benoemen die nader uitgewerkt dienen te worden. Hieronder worden deze aandachtspunten toegelicht.

7.2 Beheeraandachtspunten

Tijdens de (veld)inventarisatie zijn er enkele terugkerende beheeraandachtspunten gesignaleerd. Deze beheeraandachtspunten dienen per wijk nader in beeld te worden gebracht tijdens het opstellen van een wijk uitvoerings-/werkplan. Hieronder worden de belangrijkste beheeraandachtspunten beschreven.

Bomen: Kwaliteit voor kwantiteit

Er staan veel bomen in te kleine plantvakken, waardoor deze bomen zich niet goed kunnen ontwikkelen tot een duurzame volwaardige boom. Deze bomen staan zo gezegd te “kwarren” en leveren geen bijdrage aan een groen straatbeeld. Het is beter om duurzame groeiplaatsen zowel boven- als ondergronds aan te leggen voor minder bomen te hebben staan, dan te kleine groeiplaatsen voor meer slecht groeiende bomen.

Bomen van de 1e grootte in een woonstraat

In de Hof van Twente staan veel 1^e grootte bomen in te smalle straatjes. Deze bomen kunnen niet tot volle wasdom uitgroeien en kunnen in de toekomst veel overlast veroorzaken door, opdruk van de bestrating door de wortels, schaduwoverlast in de huizen, overhangende en schurende takken en dergelijke. Hierdoor zullen de beheerkosten van deze bomen gaan toenemen. Bij herinrichting en nieuwbouwoontwikkeling moet rekening gehouden worden met het planten van de juiste soort boom op de juiste plek. Kleine woonstraten hebben ruimte voor 2^e of 3^e grootte boom. Grote grasvelden of pleinen hebben ruimte voor 1 of 2 bomen van de 1^e grootte.

Bosplantsoen: smalle stroken, veel bomen, weinig onder begroeiing

Door de jaren heen hebben bosplantsoenvakken zich vaak ontwikkeld tot een vak met veel boomvormers en weinig ondergroei. De vakken zijn hierdoor uitgehold en nu lastig te beheren. Deze vakken komen overal voor in de Hof van Twente, maar in enkele wijken van Hengevelde is dit probleem het grootst. De komende jaren dienen de bosplantsoenvakken geïnventariseerd te worden en aan de hand van hun ligging en functie dient het beheer aangepast, opnieuw aangeplant of omgevormd te worden. Hierdoor is het weer mogelijk om het juiste beheer uit te voeren.

Overgang dorpsrand / landschap

Op sommige locaties is de overgang van dorpsrand /landschap zeer abrupt. Van een strak geschoren haag of een speeltoestel dat direct grenst aan een open weids landschap. Om speerpunt 1 'Streekeigen identiteit behouden en versterken' te realiseren dienen deze abrupte overgangen te worden veranderd naar geleidelijk of zichtlijnen op het open landschap. Ook deze locaties dienen per wijk geïnventariseerd te worden en bij een herinrichting en/of reconstructie te worden verbeterd. Sommige locaties kunnen door middel van ander beheer worden opgelost. Dit dient dan meegenomen te worden in de wijkuitvoerings- en werkplannen.

7.3 Bomen beheer

Zoals hierboven al staat beschreven bij de beheeraandachtspunten is er tijdens de veldinventarisatie geconstateerd dat er veel bomen in te kleine plantvakken of straten staan, waardoor deze bomen zich niet goed kunnen ontwikkelen en hierdoor geen bijdrage kunnen leveren aan het groene karakter in de directe woonomgeving. Deze bomen moeten beheerd worden, zonder dat ze echt waarde hebben voor de directe omgeving. Dit kost eigenlijk alleen maar extra beheergeld.

Er zijn veel knobomen en er is veel snippergroen (boomspiegels) aanwezig in Goor en Markelo. Dit geeft een rommelig straatbeeld en is zeer onderhoudsintensief.

De juiste areaalgegevens van de bomen in het buitengebied zijn niet actueel. Daarom wordt dit in het financiële kader van het groenbeheerplan buiten beschouwing gelaten. Zodra een bomenbeheerplan opgesteld gaat worden, dienen deze arealen bekend te zijn. Er is anders geen overzicht van het totale areaal aan bomen die de gemeente Hof van Twente in het kader van de zorgplicht moet onderhouden en beheren.

Daarnaast geldt voor alle bomen een zorgplicht waarbij het van belang is regulier onderhoud en periodieke controle op zichtbare gebreken uit te voeren. Voor bomen met een verhoogd schaderisico geldt een verhoogde zorgplicht waarbij minimaal 1 x per jaar een visuele controle plaats vindt. Ook geldt er een onderzoeksplicht bij bomen, waar twijfel bestaat over de boomveiligheid.

Vanuit de inventarisatie van het beheerkader en de beheerwerkzaamheden kunnen we concluderen dat de gemeente Hof van Twente momenteel de zorgplicht voor de bomen niet structureel uitvoert. Er is geen sprake van planmatig uitvoering van reguliere onderhoudsmaatregelen (vormsnoei bij jonge bomen, begeleidings snoei, verwijderen van dood hout of jaarlijks of twee-jaarlijkse uitvoering van Visual Tree Assessment (VTA). Momenteel wordt nu op basis van klachten en meldingen het onderhoud bij de bomen uitgevoerd.

De gemeente loopt hierdoor een aansprakelijkheidsrisico. Als er sprake is van schade door een afgebroken tak of omgevallen boom (gemeentelijke eigendom) dan is de gemeente in beginsel aansprakelijk, tenzij de gemeente kan aantonen voldoende zorg aan de onderhavige boom te hebben besteedt. Onder voldoende zorg, die de gemeente moet opbrengen om haar aansprakelijkheid te

kunnen afwentelen, valt zowel het normale onderhoud als het controleren op uitwendig zichtbare gebreken. De controles worden door middel van een Visual Tree Assessment (VTA) uitgevoerd, waarbij uiterlijke signalen van potentiële (mechanische) zwakte worden geïnventariseerd en geanalyseerd.

Om te kunnen voldoen aan de zorgplicht voor alle bomen, dient er een bomenbeheerplan te worden opgesteld met bijbehorend financieel kader. Hierdoor ontstaat er meer grip op het bomenbeheer en verschuift het beheer van adhoc naar planmatig beheer en wordt het aansprakelijkheidsrisico voor de gemeente beduidend lager. In het bomenbeheerplan dient ook aandacht besteed te worden aan de hierboven beschreven beheeraandachtspunten: de juiste soort op de juiste plek en kwaliteit in plaats van kwantiteit. In het handboek ontwerprichtlijnen dienen richtlijnen opgenomen te worden waarbij de boom zowel boven- als ondergronds voldoende ruimte heeft om zich duurzaam te kunnen ontwikkelen. Het groenbeheerplan bevat hiervoor wel enkele richtlijnen.

De productgroep groen zal met een voorstel komen voor het opstellen van het bomenbeheerplan. Hierdoor kan het bomenonderhoud in Hof van Twente planmatig opgepakt gaan worden.

7.4 Flora en fauna

Aangezien de gemeente Hof van Twente midden in een waardevol natuurlandschap ligt (twee beschermde natuurgebieden en een natura 2000 gebied) is het belangrijk dat waardevolle flora en fauna in het openbaar groen van Hof van Twente zich kan ontwikkelen en zeker beschermd wordt. Hierdoor neemt de diversiteit in de gemeente toe.

De flora- en fauna wet biedt hiervoor een wettelijke bescherming. Voor bepaalde werkzaamheden is een ontheffing van de Flora- en faunawet voor handelen met gevolgen voor beschermde soorten nodig. Het ministerie van Economische Zaken kan een gedragscode goedkeuren, waardoor er vrijstelling voor een aantal verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet wordt gegeven. Door deze gedragscode hoeven er voor de veelvoorkomende werkzaamheden geen aparte ontheffing meer worden aangevraagd. In de gedragscode staat hoe tijdens werkzaamheden schade aan beschermd planten en dieren voorkomen kan worden of geminimaliseerd.

De gemeente Hof van Twente heeft momenteel geen goedgekeurde gedragscode. Ter bescherming van de voorkomende waardevolle natuur in de Hof van Twente en ter bevordering van efficiënter werken is het verstandig als de gemeente Hof van Twente een gedragscode opstelt en deze laat goedkeuren.

7.5 Planmatig beheer

Planmatige sturing

Vanuit financieel kader concludeerden we dat beheermedewerkers meer tijd besteden aan de beheerwerkzaamheden van de beplanting dan aan beheer van bomen of bosplantsoen. Dit terwijl er ook tijd besteedt moet worden aan het beheer van deze bomen en aan de bosplantsoenvakken. Deze werkzaamheden vergen echter specifieke vakkennis om deze beheerwerkzaamheden goed uit te kunnen voeren. De komende jaren dient hier aandacht aan besteedt te worden, zowel aan het planmatig sturen als op het uitvoeren van alle beheerwerkzaamheden, als op de aanwezigheid van specifieke vakkennis.

Uitvoeringsplan

Een groenstructuurplan, groenbeheerplan en (beeld)bestekken geven handvaten om het beheer van het groen planmatig uit te voeren. Daarnaast dienen er op wijkniveau nog uitvoerings- en

werkplannen te worden opgesteld. Het groenbeheerplan biedt hier handvaten voor. In het uitvoeringsplan worden de beheerknelpunten per wijk geïnventariseerd en nader uitgewerkt. Dit is de volgende stap die gezet gaat worden. Deze uitvoeringsplannen kunnen gezamenlijk met de bewoners van de Hof van Twente worden opgesteld.

Beheercyclus

De huidige beheercyclus is nu geënt op en gestuurd vanuit de begrotingscyclus, dus financieel gestuurd, terwijl een onderhoudscyclus rekening houdt met de groeiontwikkeling van het groen. Deze twee cyclussen lopen niet synchroon met elkaar. Ten behoeve van planmatig beheer is het belangrijk dat de huidige onderhoudscyclus wordt afgestemd met de groei- en snoeicyclus. Bij het opstellen van een nieuw beeldbestek dient dit te worden aangepast.

7.6 Betrokkenheid van burgers

Bij de uitwerking van het groenbeheerplan is de betrokkenheid van bewoners en gebruikers een belangrijk aspect. Groen draagt immers bij aan de belevingswaarden van de directe leefomgeving en bovendien kan een directe betrokkenheid de acceptatie en draagvlak en daarmee de kwaliteit van de leefbaarheid vergroten. Uitdrukkelijk doel is om bewoners structureel en actief te betrekken bij het opstellen van de wijkuitvoerings- en werkplannen en te informeren over de ontwikkelingen en activiteiten in het groen. De panelleden geven echter aan dat niet iedereen een bijdrage wil of gaat leveren aan het groenonderhoud, omdat ze het fysiek niet meer aan kunnen (gezondheid en leeftijd) geen tijd hebben, te druk zijn met andere bezigheden, een eigen grote tuin moeten onderhouden of ze vinden dat het niet hun taak is, maar een taak van de gemeente ('we betalen al zoveel belasting'). Daar staat tegenover dat iets minder dan de helft van de panelleden wel graag hun huidige werkzaamheden willen blijven uitvoeren en/of helpen bij het onderhoud van hun directe woonomgeving (tuinonderhouden, snoeien en maaien) om klachten te voorkomen.

De ervaring leert wel dat als bewoners actief betrokken zijn bij het beheren van het groen in hun directe omgeving het vaak draait om één of twee zeer actieve bewoners. Als deze wegvallen worden de beheeractiviteiten niet meer gecontinueerd.

8 EVALUATIE

Dit groenbeheerplan, samen met het beeldbestek, het nog op te stellen bomenbeheerplan en de wijk uitvoerings- en werkplannen vormen de basis voor het planmatig uitvoeren van het groenbeheer in de Hof van Twente voor de komende tien jaar.

Het sturen op de realisatie van de beheervisie en de speerpunten is belangrijk en kan worden opgedeeld in twee vormen:

1. Tweejaarlijkse evaluatie;
2. Bijstellen van het groenbeheerplan (vierjaarlijks).

8.1 Evaluatie

Geadviseerd wordt het groenbeheerplan tweejaarlijks te evalueren. Het is daarbij van belang het groenbeheerplan op de volgende onderwerpen te evalueren:

- Uitwerkingen Groenbeheerplan in deelplannen;
- Bijstellen en/of actualiseren van de groenstructuurkaart en beheerpasspoorten (beheerstreefbeelden, uitgangspunten en beheermaatregelen);
- Actualiseren visie, controleren visie op haalbaarheid (één keer per vier jaar).

De eerste evaluatie van het groenbeheerplan vindt plaats in 2017. Hierin wordt kort beschreven wat er gerealiseerd is en wat nog niet. Met behulp van de dashboard van het product groen wordt dit inzichtelijk weergegeven en opgenomen in het afdelingsplan van de tweede BERAP in het najaar.

8.2 Bijstellen Groenbeheerplan

Vanuit de evaluatie is het van belang dat het groenbeheerplan iedere vier jaar wordt bijgesteld als zich op bovengenoemde onderwerpen veranderingen voor hebben gedaan, deze een duurzame invloed hebben op het groen en de in dit plan aangegeven beheervisie en speerpunten.

Door het iedere vier jaar bij te stellen sluit het aan bij de bestuurswisselingen, waardoor het nieuwe college op een natuurlijke wijze direct bijgepraat wordt over de huidige stand van zaken rondom het groenbeheerplan. Daarnaast sluit het ook aan bij de andere beheerplannen, zoals wegen, riolering, die ook om de vier jaar bijgesteld worden.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: PUNTSGEWIJZE BESCHRIJVING “BELANG VAN HET GROEN”

Economie

Indirecte economische effecten van groen:

- Bijdragen aan luchtkwaliteit, gezondheid en klimaat;
- Economische winst dankzij gezondere inwoners, lagere zorgkosten, hogere waarden van vastgoed (WOZ-waarde), lagere energiekosten en een hogere arbeidsproductiviteit;
- Betere inrichting en beter beheer van openbaar groen hebben directe en indirecte positieve economische effecten op de maatschappij (Wageningen UR, 2006);
- Groene omgeving levert een groot maatschappelijk rendement op (TEEB, 2012);
- De toeristische economie wordt steeds groter in Nederland. Aangetoond is dat de besteding van bewoners in parken groter is dan recreanten die elders recreëren. Dit geldt ook voor de combinatie van groen en agrarische activiteiten. In de gemeente Hof van Twente komen de toeristen juist vanwege deze combinatie om te wandelen en te fietsen. Hierbij spelen aspecten als beleving, emotie en voorzieningen een belangrijke rol, en dus de aanwezigheid van voldoende kwalitatief groen;
- Vermindering van energieverbruik (koeling), door verkoelende werking van het groen in verstedelijkte gebieden.

Directe economische effecten

- Minder aanleg van dure rioleringsystemen om regenwater af te voeren, omdat door aanwezigheid van groen meer regenwater wordt opgevangen en geïnfiltreerd. In de nieuwbouwwijken van de Gemeente Hof van Twente is dit zichtbaar door de aanleg van wadi's;
- Groen is biomassa en kan een bijdrage leveren om zoveel mogelijk in de eigen energiebehoefte te voorzien. Goed beheer van bijvoorbeeld productiebossen levert direct geld op en is hernieuwbaar.

Gezondheid

Direct effect op de gezondheid door groen:

- Uit onderzoek is gebleken (Nivel - Nederlands instituut voor onderzoek van de gezondheidszorg) dat een groene omgeving uitnodigt tot bewegen. De aanwezigheid van voldoende groen direct in de nabijheid van de woon- en werkplek zorgt ervoor dat mensen meer naar buiten zullen gaan om een wandeling te maken. Dit bevordert bewegen en ontmoeten;
- Door veranderingen van maatschappelijke patronen bewegen de hedendaagse bewoners steeds minder. Hiervoor is vooral bereikbaarheid en bruikbaarheid van openbaar groen in de directe leefomgeving een belangrijke oplossing. Onderzoek wijst uit dat de huidige jonge generatie de eerste generatie is die minder gezond is dan haar voorganger. Dit uit zich in een achterblijvende motorische ontwikkeling en toename van obesitas;
- Steeds meer mensen willen bewegen op de wijze en het tijdstip dat hen het beste uitkomt (individualisering). Bewegen middels wandelen, hardlopen en fietsen neemt bij deze groep toe. Hiervoor zijn met name veilige en aantrekkelijke structuren gewenst. Aanknoping met het groene buitengebied is hierbij gewenst;
- Vervolgens is de groep 55+ te onderkennen. Met name deze groep groeit de komende tijd. Deze groep vraagt in toenemende mate aantrekkelijke openbare ruimte dicht bij huis om elkaar informeel te ontmoeten

Indirect effect op de gezondheid en het leefmilieu door groen:

- Groen geeft schaduw, heeft een isolerende werking en gaat windhinder tegen. Onderzoek toont aan dat de temperatuur in de zomer in hoogstedelijke situaties tot 8 graden lager kan zijn indien er voldoende groen aanwezig is. Gezien de zomers in Nederland steeds warmer zullen worden door opwarming van de aarde heeft dit direct zijn weerslag op gezondheid (met name bij ouderen);
- Groen zorgt voor het filteren van fijnstof en CO₂ uit de lucht.

Nadelig effect van groen:

- Een dichte bomenrij langs een drukke straat met bebouwing kan de wind tegenhouden, waardoor de luchtverontreiniging kan blijven hangen;
- Graspollen en pollen van bomen kunnen een allergische reactie oproepen (GGD, 2013).

Natuur

Direct effect op de natuur door groen:

- Groen in de woonomgeving heeft een ecologische waarde en is een belangrijke schakel in de ecologische structuur;
- Groen biedt vestigingsplaatsen, schuilplaatsen, foerageergebieden en verbindingszones voor de flora- en fauna. Bomen(lanen), groenstroken en parken kunnen dienen als leefgebied, als stapsteen voor dieren die trekken of als ecologische verbindingszone;
- Individuele bomen zijn zeer waardevol als broedplaats en huisvesting van korstmossen en paddenstoelen;
- Groen levert een grote bijdrage aan de biodiversiteit, vanwege de grote variatie aan leefgebieden (tuinen, plantsoenen, sloten, bermen, bebouwing enzovoorts) en beheer;
- Door een grotere biodiversiteit en instandhouding van de microfauna wordt epidemieën voorkomen en geeft de natuur een grotere veerkracht.

Educatie

Direct effect op de educatie door groen:

- Spelen in een natuurlijke omgeving draagt bij aan de sociaal, emotionele en motorische ontwikkeling van de kinderen. Er wordt steeds minder buiten gespeeld wat direct zijn weerslag heeft op de sociaal-emotionele ontwikkeling van de huidige jeugd. Er is veel vraag naar speel- en speelaanleidingen die het collectief spelen bevorderen;
- Het beleven van natuur in de directe woonomgeving heeft een grote educatieve waarde. Spelenderwijs komen zij in aanraking met de natuur en hierdoor ontdekken ze hoe deze in elkaar zit en leren ze hier zorgvuldig mee om te gaan;
- In het onderwijs wordt steeds meer aandacht gevraagd aan praktijkgerichte onderwijsmethoden, projectmatig onderwijs en doe-onderwijs;
- Openbaar groen biedt ruimte in de vorm van struinnatuur, natuurspeelplaatsen en groene speelaanleidingen;
- Het openbaar gebied krijgt steeds meer functies erbij in de vorm van stadslandbouw en natuureducatie. Aspecten als eten uit de stad, natuurbesef en biologisch eten winnen terrein. De vanzelfsprekende synergie tussen landbouwer en consument zoals dit vroeger was is in de tegenwoordige maatschappij niet meer vanzelfsprekend. De maatschappelijke tendens laat hierin echter een inversie zien.

Identiteit en oriëntatie

Effect op identiteit en oriëntatie:

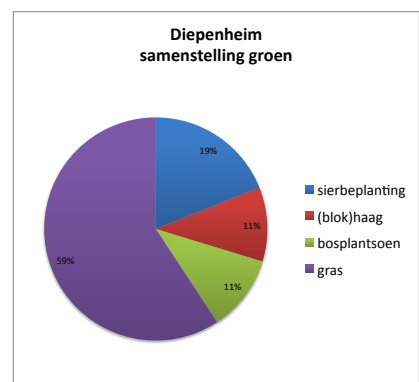
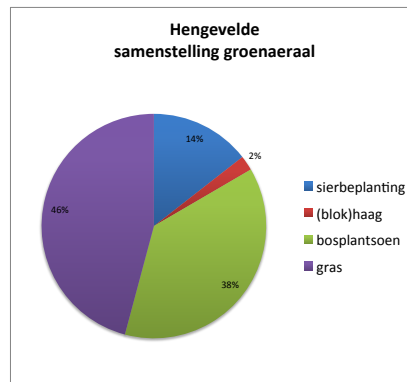
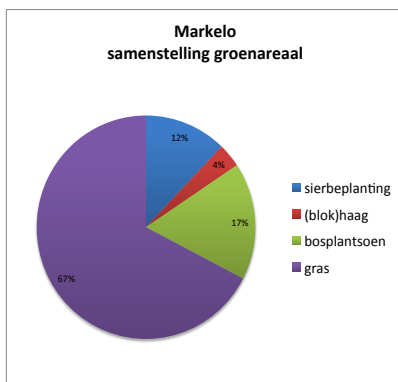
- Door hiërarchie in openbaar groen wordt de stedenbouwkundige hoofdstructuur en haar nevenstructuur versterkt, waardoor mensen er op een natuurlijke wijze hun weg vinden. Een boom op de hoek van een straat kan bijvoorbeeld een belangrijk herkenningspunt vormen;
- Het juiste groen zorgt voor een menselijke maat in het openbare gebied, waardoor gebruikers zich er prettig voelen;
- De diversiteit van toegepaste plantmaterialen en beplantingstypen zorgt ervoor dat er onderscheid gemaakt kan worden tussen wijken, straten en dorpen. Het groen draagt daardoor bij aan het karakter en de identiteit van de straat, wijk en/of dorp.

BIJLAGE 2: GEBIEDSVKERKENNING PER DORPSKERN

Markelo

- Passend bij Markelo is “praktisch”. Het uit omringende boeren ontstane dorpskern is daar op geënt. Niet vreemd ook dat daar dus het groen op wijk/buurniveau soms praktisch is ingericht;
- Eigen landelijk agrarisch identiteit;
- Groene uitstraling: Veel gras wordt afgewisseld met bosplantsoen- en beplantingsvakken;
- Hoofdgroenstructuur herkenbaar, veel nieuwe jonge bomen aangeplant;
- Groen in de wijken is functioneel groen en begeleidt de wegenstructuur of zorgt voor scheiding van parkeerplaats en trottoir;
- Over het algemeen is de kwaliteit van het groen -met name de beplanting in Markelo en Goor- minder dan in andere kernen. Door de functie van groen duidelijker te benoemen kan met gericht beheer de kwaliteit worden verbeterd;
- In wat grote groengebieden staan bomen in het gras, vaak aan de zijkant geplant;
- Versterken identiteit van het centrum door meer groen aanbrengen waar het kan;
- Enkele grotere bosplantsoenvakken zijn lastig te onderhouden. Smalle bosplantsoen strook, groeit volop met boomsoorten, weinig ondergroei en ook uitgehoud;
- De wijken zijn zeer divers in hun groenverdeling en uitstraling. Er zijn zeer groene wijken en wijken waar de groene sfeer door het aanwezige particuliere groen wordt bepaald;
- Nieuwbouwwijk heeft zijn eigen karakter door de aanleg van de wadi's. Veel gazon aanwezig met bomen. Weinig sierheesters.

Hengevelde

- Is van oorsprong een agrarisch dorp, landelijk karakter dient verbeterd en versterkt te worden;
- Twee hoofdwegen accentueren. Er is nu geen duidelijke hoofdstructuur aanwezig;
- De karakteristiek van het kleinschalige landschap is niet meer zodanig herkenbaar;
- Groen in de wijken is functioneel groen en begeleidt de wegenstructuur of zorgt voor scheiding van parkeerplaats en trottoir;
- Grotere groenplekken (Bosje Diepenheim), met oude bomen erin. Heeft momenteel niet echt een functie, maar geeft het dorp wel een eigen karakter;
- Centrum heeft relatief een groen karakter;
- Achter de kerk, de muziektent en de school in het centrum heerst een parkachtige sfeer met grote eiken. Deze oude eiken moeten zeker behouden blijven;
- Waardevolle randen langs het dorp relatief eentonig beeld. Meer zichtlijnen vrijmaken richting het landschap;
- Veel groen aanwezig in de wijken. Voornamelijk gras en bosplantsoen en op enkele plekken heesterbeplanting. Ten opzichte van de andere kernen is hier meer bosplantsoen aanwezig;
- Hier liggen veel discussiestroken groen, waar bewoners veel van vinden, maar lastig te beheren, omdat de functie niet helder is. Bijvoorbeeld het bosje haaks op de Diepenheimseweg ten oosten van de nieuwbouwwijk en de strook beplanting in de Koenderinksraat;
- In een enkele straat, zoals de Ruurstraat is de inrichting, het gebruik als woonstraat en het beheer niet op elkaar afgestemd. Hier is de behoefte om te herinrichten groot en dan zorgt een nieuw groeninrichting voor een enorme kwaliteitsimpuls;

Diepenheim

- Diepenheim onderscheidt zich van de andere kernen in historisch opzicht. Vlak rond en in de kern Diepenheim woonden de grote landgoedeigenaren, staal- en textielbaronnen. De sfeer en inrichting met 'hofjes' zie je nog terug in de tuinen met hoge hagen eromheen en de smalle straatjes in het oude centrumdeel;
- Mooi historisch dorp. Met mooie groen plekken die het historische centrum accentueert met vele kunstobjecten in de openbare ruimte;
- Duidelijke hoofdstructuur aanwezig door eikenlaan met er onder gras of beukenhaag;
- Enkele bijzondere groenplekken, zoals rosarium en achterliggende beekloop en ook vliindertuin en kunsttuin (deels in onderhoud van de gemeente.) Grote vijver rand nieuwbouwwijk. Wilsonvijver met beeklopen door Diepenheim;
- Groen is mooi afgewisseld tussen gazon en beplanting. De beplanting staat in groepen. Hier zijn ook minder bosplantsoenvakken aanwezig in vergelijking met de andere kernen;
- Pleinen in de wijk naast de groene aankleding hebben een belangrijke gebruiksfunctie;
- Een dorp met afwisselende groene en kale straten. Nieuwe woonwijken zijn beduidend groener;

Bentelo

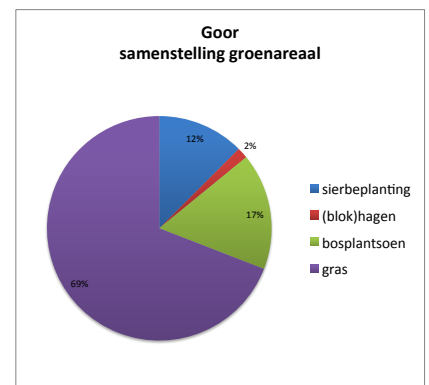
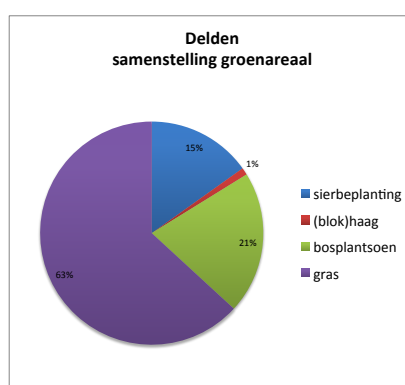
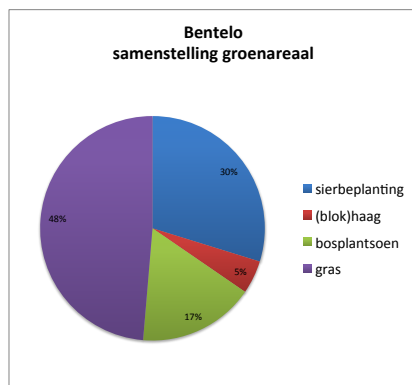
- Passend bij Bentelo, net zoals bij Markelo is “praktisch”. Het uit omringende boeren ontstane dorpskern is daar op geënt. Niet vreemd ook dat daar dus het groen op wijk/buurniveau soms praktisch is ingericht;
- Behoud van agrarisch verleden – eigen landelijk, praktische identiteit;
- Geen duidelijke hoofdgroenstructuur aanwezig;
- Centrum heeft weinig groen, dit dient te worden verbeterd;
- De plek van het voormalige gemeentehuis is een groene eiland;
- Groene uitstraling. Gazon wordt afgewisseld met sierbeplanting. Bosplantsoen komt hier in vergelijking met de andere kernen minder veel voor;
- Veel 1^e grootte bomen als wijk/buurtgroen aangeplant. Hierdoor staan er veel bomen in een te kleine groeirimte, zowel onder- als bovengronds;
- Elke wijk heeft zijn eigen karakteristieke groene inrichting, die behouden dient te worden;
- Nieuwbouwwijk heeft zijn eigen karakter door de wadi’s met gras en bomen van de 2e grootte, geen sierheesters.

Delden

- Net als Diepenheim onderscheidt Delden zich van de andere kernen in historisch opzicht. De sfeer en de relatie met het landgoed Twickel is zeker zichtbaar in de bestaande groenstructuur van het dorp;
- Behoud en versterken van de historische relatie tussen landgoed Twickel en het dorp;
- Behoud van oude beplantingstructuren – boomgroepen, laanbeplanting en solitaire bomen;
- De inrichting in het oude centrumdeel met ‘hofjes’ is terug te zien in de tuinen met hoge hagen eromheen en de smalle straatjes, maar met minder groen dan in Diepenheim;
- Behoud van over de wijken verspreid liggende oude boomgroepen, groenstroken en kleine open ruimte;
- Er is nagenoeg geen groen in het oude centrum maar dat stoort niet. De oude bebouwing en smalle straatjes worden meer door bloemenpracht in particuliere sfeer bepaald met bakken en dergelijke;
- In het beheer moet bewaakt worden dat de groeirimte die de grote bomen vragen niet door andere ontwikkelingen wordt belemmerd. De relatie met het grote historische verleden wordt daarmee benadrukt;
- Ongelijke verdeling van groen in de wijken. Noordelijk deel bevat meer groen dan het zuidelijke deel;
- Veel 1^e grootte bomen als wijk/buurtgroen aangeplant. Hierdoor staan er veel bomen in een te kleine groeirimte, zowel onder- als bovengronds;
- Er is relatief veel gazon aanwezig, wat afgewisseld wordt door beplanting die ten opzichte van de andere kernen van hogere kwaliteit is;
- Groen in de woonwijken van Delden verschilt sterk onderling en dient daarom een eigen karakter in de beplanting te krijgen. Oude wijken hebben een bijzondere groene aantrekkelijke uitstraling, de zogenaamde “ Engelse landschapstijl”.
- In de villawijk moet het openbaar groen vooral ‘strak’ en functioneel zijn, want de sfeer van de Engelse tuinen met waardevolle houtopstanden bepaald de kwaliteit en eigenheid van de wijk.
- Sierheestervakken zien er goed onderhouden uit. Hier heb je geen behoefte om het om te vormen naar gazon.

Goor

- Oude landschap wordt in de wijk betrokken. Hierdoor veel bosplantsoen en aan de randen zijn grote oude bomen aanwezig;
- Versterken van een duidelijke hoofdgroenstructuur. Nu is het te veel versnipperd;
- De overgang naar het landschap is op sommige plekken vrij abrupt;
- Ten opzichte van de overige kernen beschikt Goor over het algemeen van weinig openbaar groen per aantal inwoner. En de beplanting toont wat verouderd;
- Er zijn hier minder oude bomen aanwezig in vergelijking met de andere kernen;
- Het terugbrengen van de Regge zorgt voor een mooi accent in de wijk;
- Landschappelijk park realiseren bij het oude klooster Heeckeren;
- Het centrum is erg kaal, elke groene plek is welkom;
- Goor heeft veel meer gras of gazon dan de overige kernen. Beplanting komt hier minder voor dan bij de overige kernen;
- Veel snippergroen met name onder bomen in de boomkrans en bolbomen, dit geeft een rommelig straat beeld;
- Op wijkniveau elke wijk afzonderlijk zijn eigen identiteit behouden door de aankleding van het groen;
- De nieuwbouw wijk wordt net zoals in Markelo geaccentueerd door de wadi's: gras en bomen aan de zijkant en veel bruggetjes waardoor het gebied onderhoud intensief wordt;
- Het parkeerplein voor het gemeentehuis is erg stenig. De bakken met prunussen geven wel civiele structuur, maar geen groene meerwaarde. Dat zou meer met hoger beeldbepalender groen kunnen worden ingericht. De bomen die voor hetzelfde doel aan de Herman Heijermanstaat staan, staan in veel te kleine groeivakken die de bestrating omhoog drukken. De bomen hebben het zwaar door alle feestdrukte die er regelmatig is op het plein.

BIJLAGE 3: GROENSTRUCTURKAART

Het beheer van het openbaar groen verschilt, afhankelijk van functie, niveau, ligging van het groen. Groen draagt bij aan de herkenbaarheid en oriëntatie binnen de gemeente en zorgt voor ruimtelijke samenhang. Is er in elke kern sprake van een duidelijke groene structuur? Hoe is deze structuur opgebouwd? Uit welke elementen bestaat deze? Wat zijn belangrijke groene elementen in de verschillende woonwijken?

Groenelementen zijn de bouwstenen die samen de groene structuur van een woonkern bepalen. Verschillen in aard, hoeveelheid en samenhang van deze elementen dragen bij aan de karakteristieke kenmerken van een wijk.

De groene structuur in de gemeente Hof van Twente bestaat uit de hoofd- en wijkstructuur bestaande uit bomenlanen, grotere groengebieden en het buurt- of straatgroen in de directe woonomgeving. Door deze structuur wordt er een basis gelegd voor bewonersparticipatie. In het buurt- of straatgroen staat samenwerken en een gezamenlijke verantwoordelijkheid centraal. Voor de grote groengebieden en de wijkstructuur blijft de gemeente verantwoordelijk, maar telt de stem van de bewoners zwaar mee. Voor de hoofdstructuur blijft de gemeente verantwoordelijk en hebben de bewoners een adviesrol en consulteren ze de gemeente bij de te nemen besluiten en beslissingen.

Het openbaar groen kan meerdere gebruiksfuncties hebben op meerdere schaalniveaus. Structuurgroen heeft levert in eerste instantie een bijdrage aan de herkenbaarheid en identiteit van de kern. Daarnaast hebben de bermen en beplanting langs de hoofdstructuur ook een verkeer geleidende functie (functioneel groen) maar worden zij regelmatig ecologisch beheerd (natuurlijk groen). De grotere groengebieden hebben voor de wijkbewoners een functie voor wandelen, spelen en wijkactiviteiten. Binnen een buurt gaat het bijvoorbeeld om speelplekken en hondenuitlaatroutes.

Groenfunctie

Hoofdbomenstructuur.

De hoofdbomenstructuur zorgt voor herkenning en oriëntatie. Markeert de entrees van de kernen. De hoofdbomenstructuur zijn structuur en beeldbepalend voor het dorpskarakter. Deze structuur kenmerkt zich door brede ruime profielen (boven- en ondergronds), waar aan beiden zijde van een hoofdweg grote bomenlanen zich duurzaam kunnen ontwikkelen.

Wijkgroen

De wijkstructuur zorgt, net als de hoofdstructuur, voor de herkenbaarheid en oriëntatie in de dorpskern, maar kenmerk zich door minder brede profielen. Er is vaak ruimte voor bomenrij aan één kant van de weg.

Wijkgroen en grotere groengebieden hebben een waarde voor de hele wijk. Dit zijn vaak wat grotere groengebieden die maximaal 800 m van de woning af liggen. Deze gebieden hebben vaak een recreatieve of verblijfsfunctie. Hier kunnen mensen zich ontspannen en tot rust komen. In deze gebieden wordt in overleg

met de bewoners besproken hoe het groen in stand wordt gehouden.

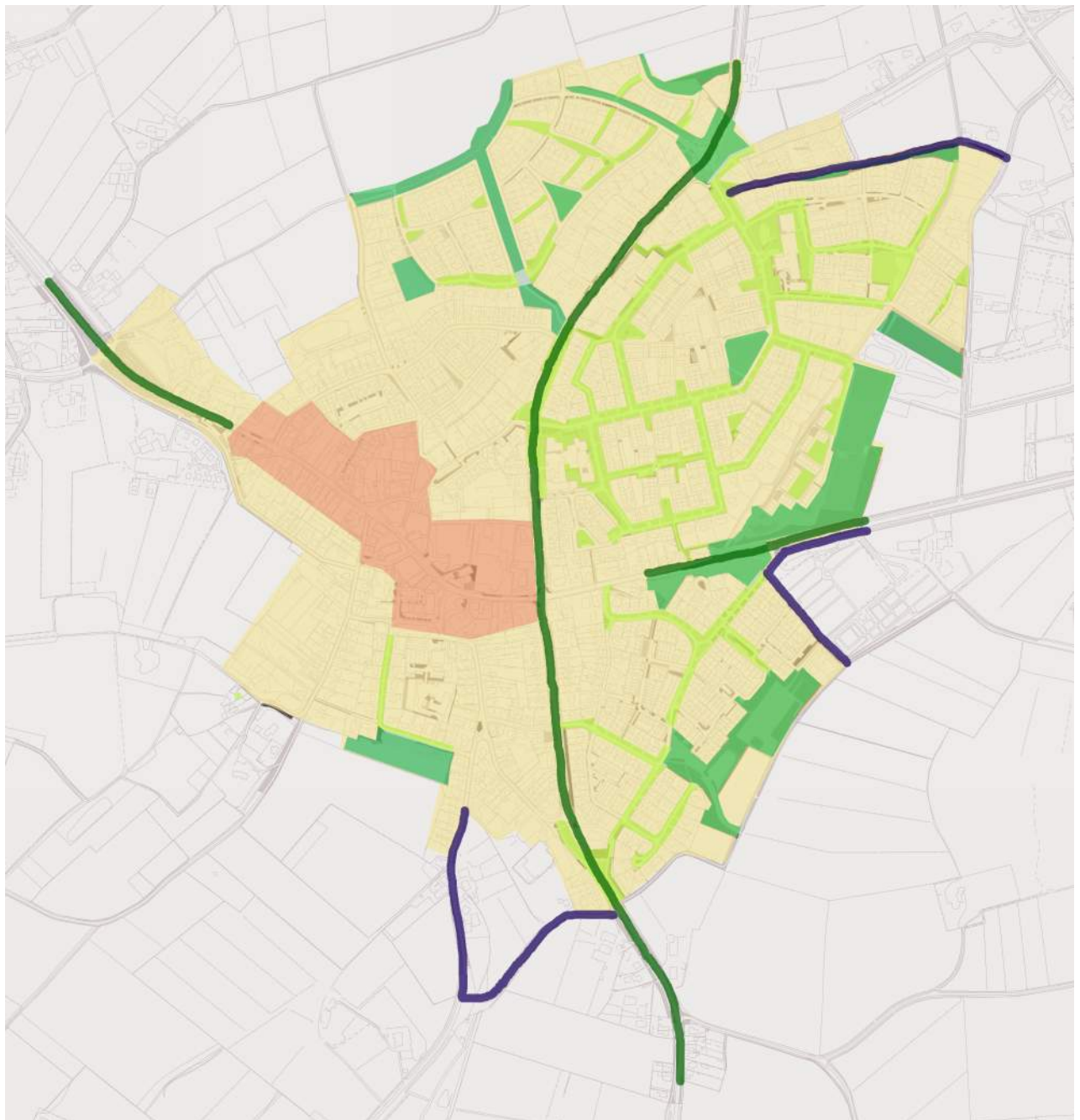
Buurt- en straatgroen

Buurt- en straatgroen is het groen in de directe woonomgeving (maximaal 400 meter vanaf de woning in de straat tot 150 meter). De functie van het buurtgroen is veelal gebruiksgroen. Hier kunnen de bewoners elkaar ontmoeten tijdens het uitlaten van de hond, voetballen of. Hier liggen de speelplekken en de trapvelden en zorgt het groen voor de groene aankleding in de buurt. De functie van het straatgroen is vaak functioneel- of aankledingsgroen. Bewoners beslissen mee over het instand houden van het buurt- en straatgroen, mits het met het bestaande beheerbudget te onderhouden is.

Historisch groen:

Cultuurhistorie is een bijzonder aspect van het openbaar groen en het landschap in gemeente Hof van Twente. In de dorpskernen zijn groenelementen te vinden die te maken hebben met de ontwikkelingsgeschiedenis van Hof van Twente. Het is goed om daar zuinig op te zijn. Die elementen zijn onvervangbaar. Het gaat niet alleen om behoud, maar ook om het toekennen van betekenis in de eigentijdse dorpskern. Cultuurhistorische elementen zijn 'iets van vroeger', maar maken deel uit van de Hof van Twente anno nu. Historisch groen accentueert de historische objecten elementen in de gemeente. Het bestaat hoofdzakelijk uit solitaire bomen of boomgroepen met bloemrijke plantvakken die aansluiten bij de sfeer, een karakter van het cultuurlijkmonument of element. Het beheer is gericht op netheid en behoud van kleur.

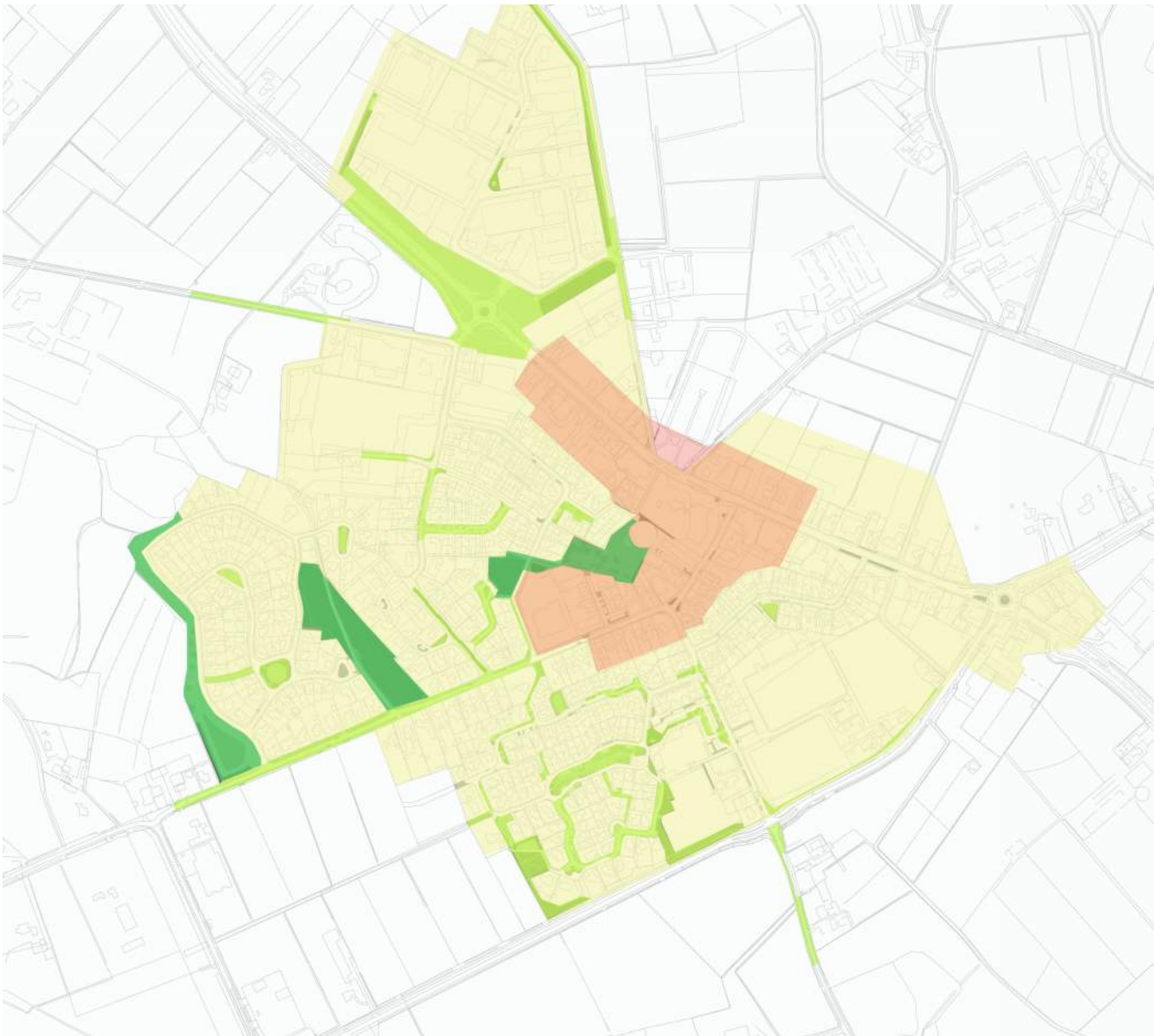

Groenstructuurkaart Markelo

Legenda

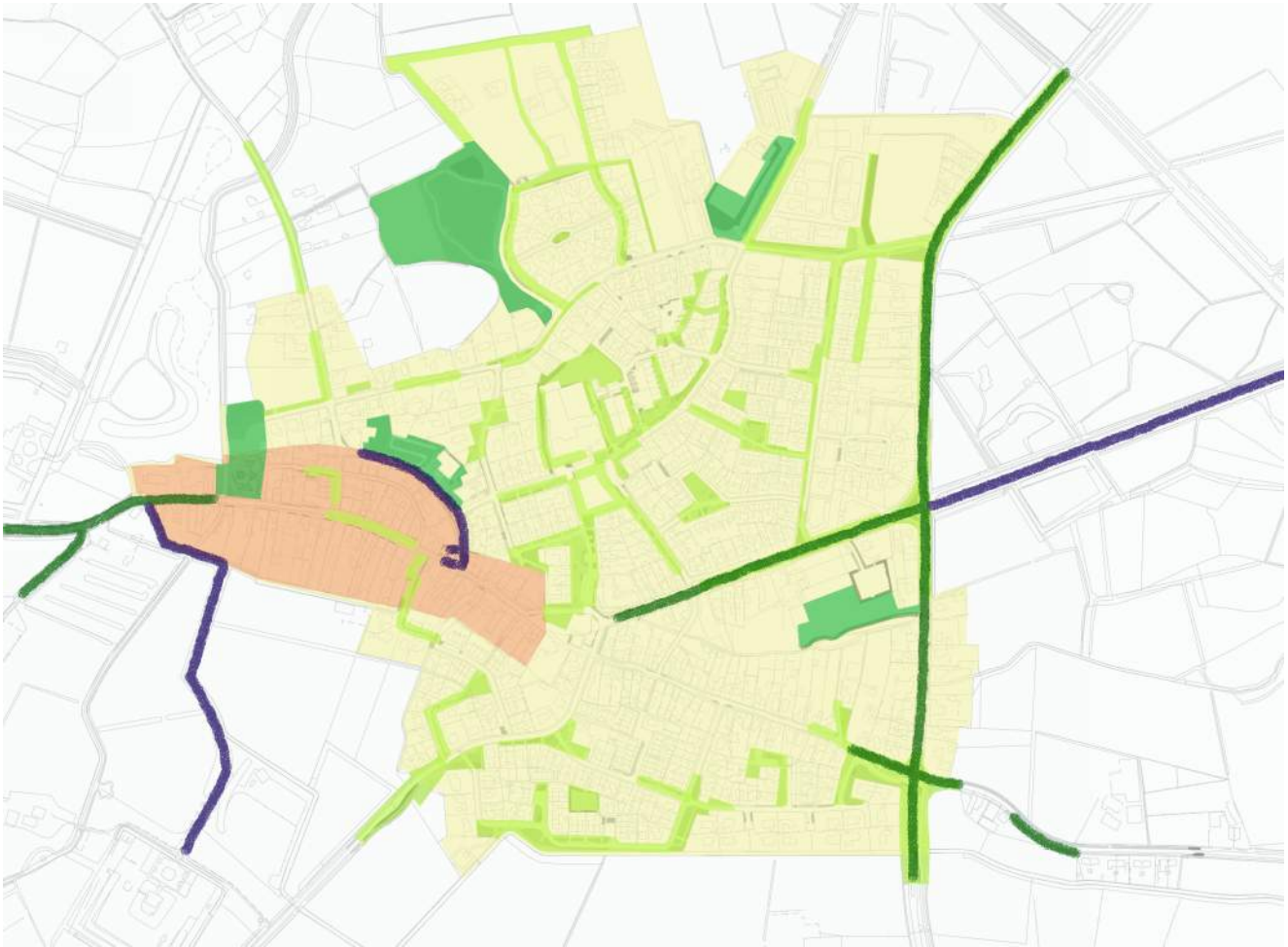
- Hoofdbomenstructuur
- Historisch groen
- Groot groengebied
- Wijkgroen
- Straat-/buurtgroen
- Dorpscentrum

Groenstructuurkaart Hengevelde

Legenda

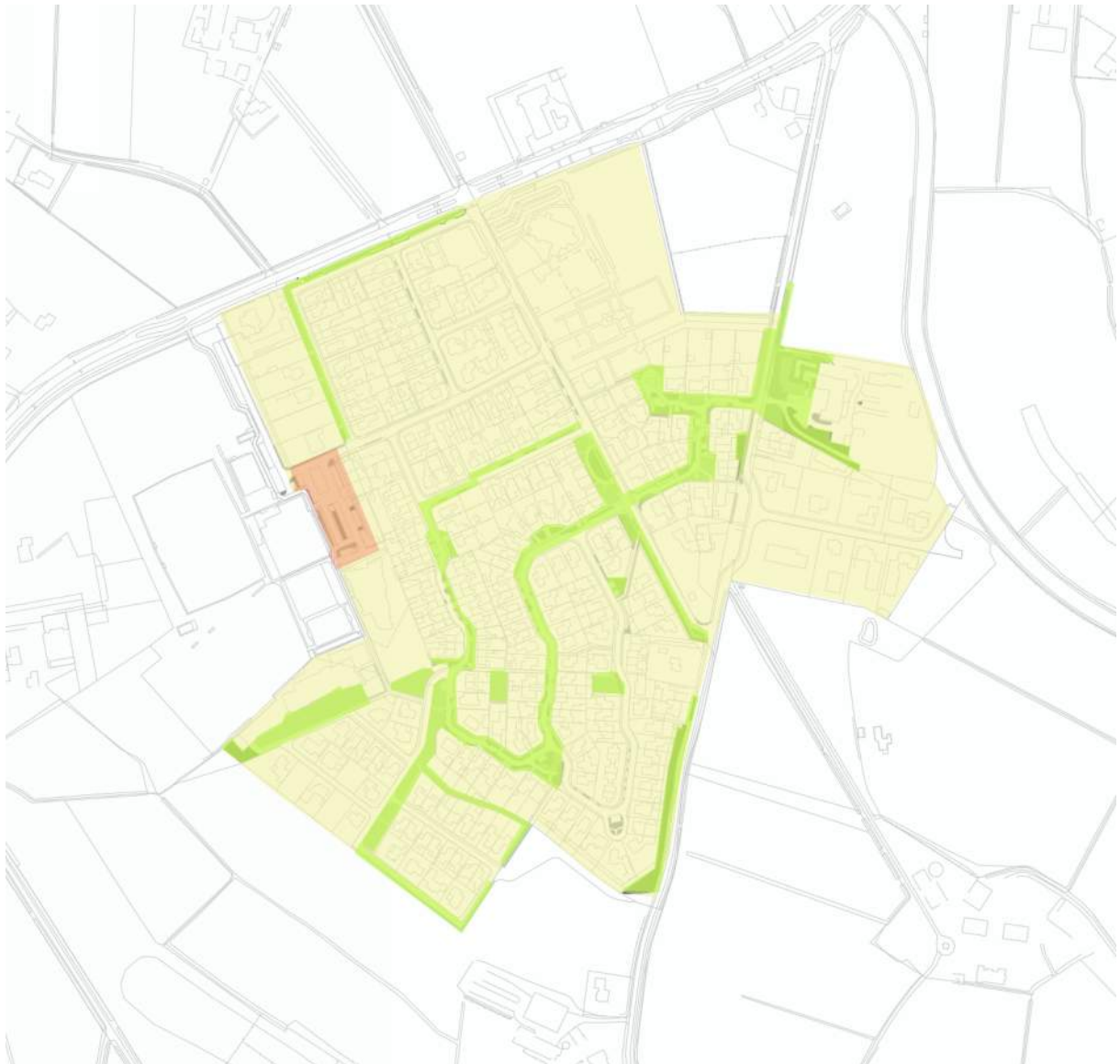
- Hoofdbomenstructuur
- Groot groengebied
- Wijkgroen
- Straat-/buurtgroen
- Dorpscentrum

Groenstructuurkaart Diepenheim

Legenda

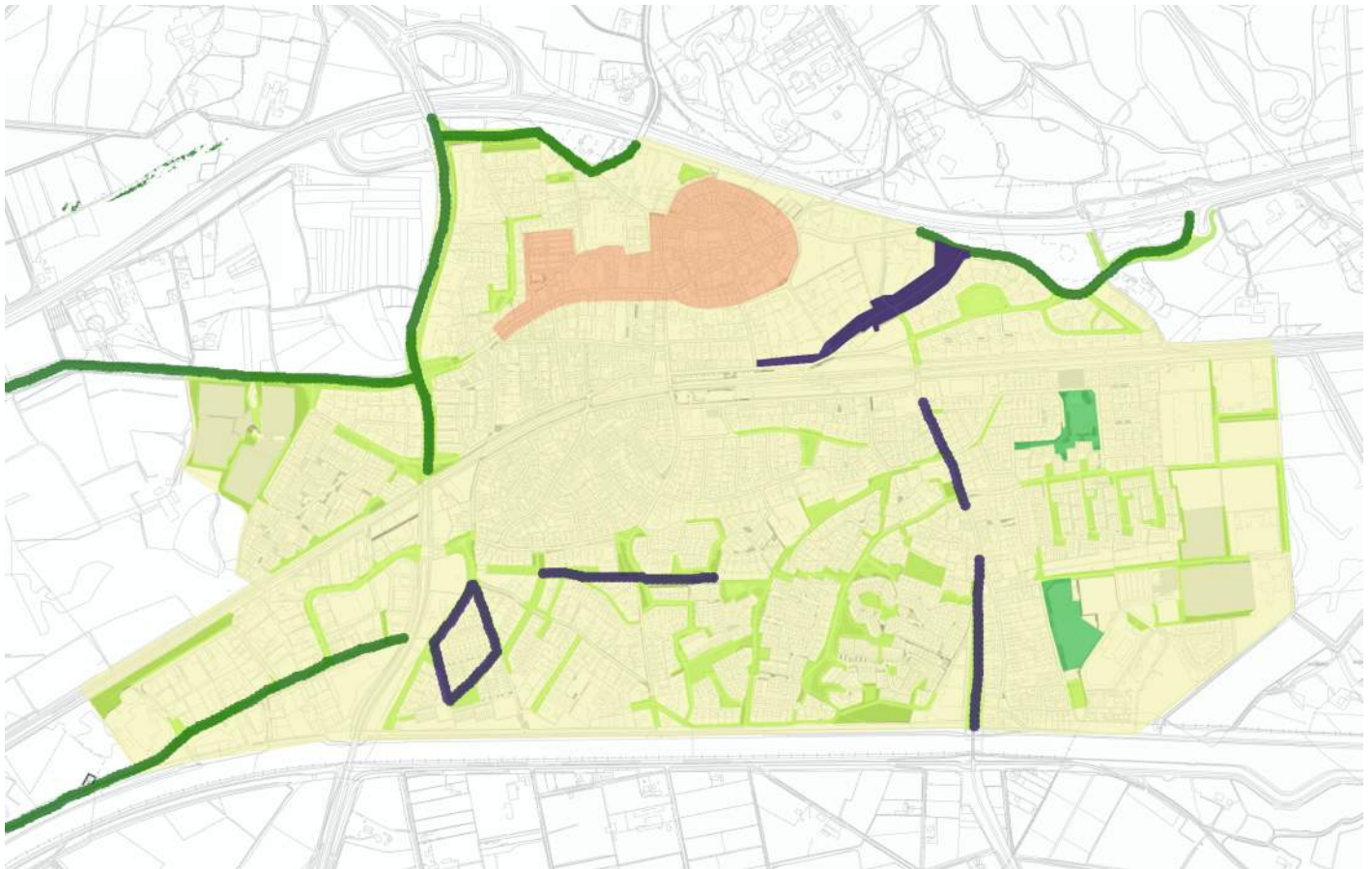
- Hoofdbomenstructuur
- Historisch groen
- Groot groengebied
- Wijkgroen
- Straat-/buurtgroen
- Dorpscentrum

Groenstructuurkaart Bentelo

Legenda

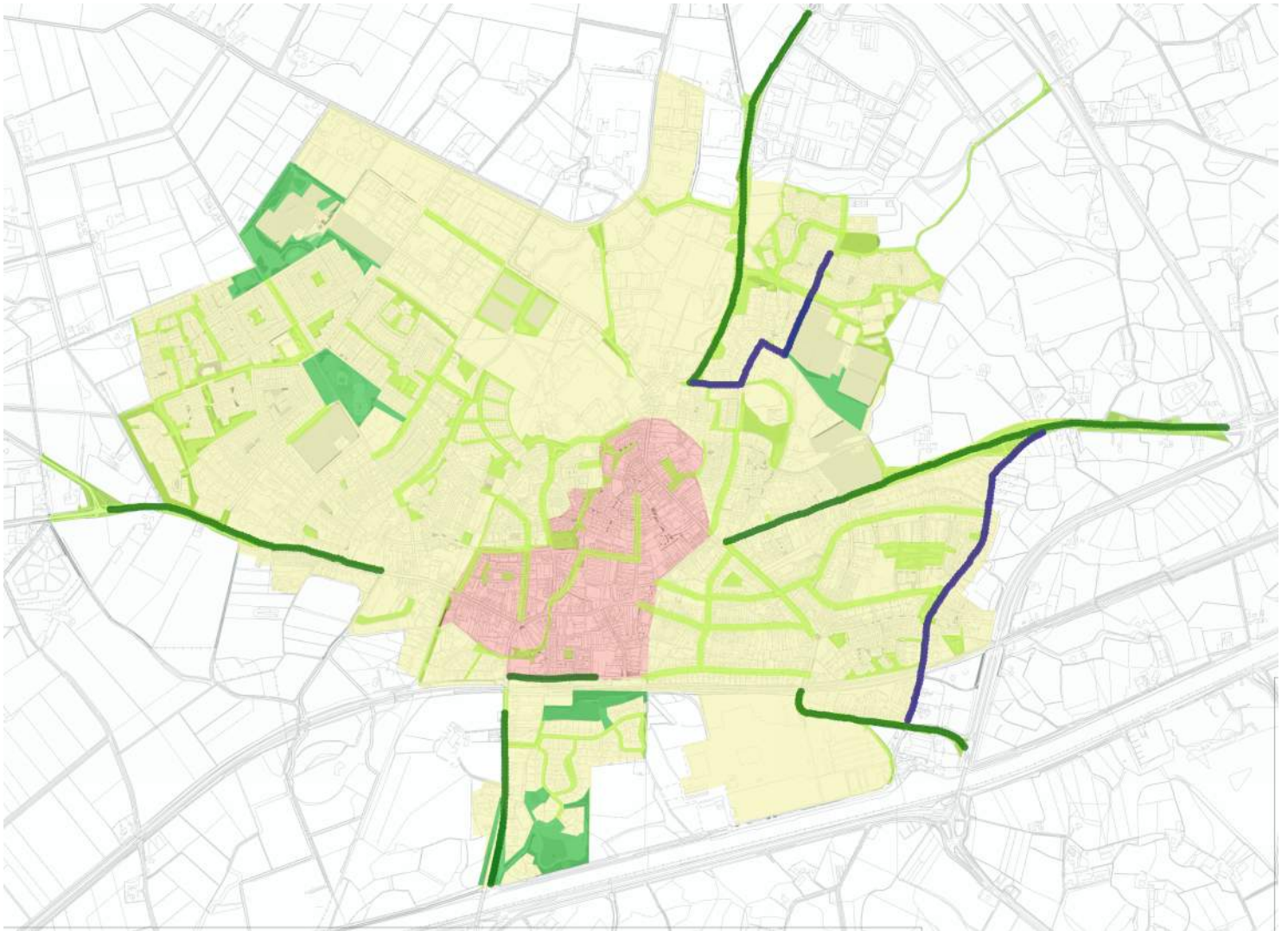
- Wijkgroen
- Straat-/buurtgroen
- Dorpscentrum

Groenstructuurkaart Delden

Legenda

- Hoofdbomenstructuur
- Historisch groen
- Groot groengebied
- Wijkgroen
- Straat-/buurtgroen
- Dorpscentrum

Groenstructuurkaart Goor

Legenda

- Hoofdbomenstructuur
- Historisch groen
- Groot groengebied
- Wijkgroen
- Straat-/buurtgroen
- Dorpscentrum